

Ο ΠΑΤΟΥΧΑΣ

Τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας εἰς τὸ χωριὸν ἦτο ἡ ἐμφάνισις τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαίτονικολῆ, ἀγνώστου σχεδὸν μέχρι τοῦδε, ὅστις οὕτω ἐπαρουσιάσθη ἔξαφνα, μίαν Κυριακὴν τοῦ 1863, δεκκοτῶ ἐτῶν, ἀνδρούλικας ὡς ἐκεῖ πάνω, μὲ ἀνάπτυξιν καταπληκτικὴν. Τοῦ διζόλου τὸ Σαίτονικολῆ, γυιὸ ποῦ τὸν ἔκχευε ! Εἶδες μπόι, εἶδες πλάτες ; Καὶ τί ἔχει νὰ γίνη ἀκόμη ὅσο νάντροπατήση ! Ποῦτον αὐτὸ τὸ παιδί, κῆτσι μονομιᾶς ἐπετάχτηκε ἀντρας θεριεμένος ;

Βέβαια στὴ χώρα δὲν ἦτο. Τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο μιὰ ὥρα μακρυά. Μετὰ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν, οἱ φιλόσοφοι ἤρχισαν νὰ βλέπουν διάφορα ψεγάδια εἰς τὸν νέον, καὶ τὰ ἐμπαικτικὰ γέλια διεδέχθησαν τὸν θαυμασμόν. Ἐλέγετο δηλαδὴ ὅτι, ἐπειδὴ ἔζη μέχρι τοῦδε μακρὰν τῶν ἀνθρώπων, βοσκὸς εἰς τὰ βουνὰ ἀπὸ μικρὸ παιδί, εἶχε γίνει ζῶον μὲ τὰ ζῶα· μόνο ποῦ δὲν ἐκουτούλα. Νὰ μιλήσῃ καλὰ καλὰ δὲν ἤξευρε καὶ ἅμα εὐρίσκετο μεταξὺ ἀνθρώπων τᾶχανε κῆκανε σὰν ἀγρίο-τραγὸς, ποῦ κυτάζει ἀπὸ ποῦ νὰ φύγῃ.

Ἡ δὲ Σπυριδολενιά, διάσημος ψεγαδιάστρα καὶ διὰ τοῦτο λίαν ἐπίφοβος, ἐτοιμὴ πάντοτε, ἂν ἐστραβοπκτούσες, νὰ σοῦ βγάλῃ τραγοῦδι, ὅταν τὸν εἶδεν ἔκχευε τάχα πῶς ἐφοβήθη, μάννα μου ! Ἐπειτα ἐγέλασε τὸν συριστικὸν καὶ ξηρὸν γέλωτά της καὶ σκύψασα ἐψιθύρισε πρὸς τὴν παρκαθημένην τὸ ἐξῆς αὐτοσχέδιον ἐπίγραμμα :

Καλῶς τονε ποῦ πρόβαλε μὲ τὰ μακρὰς χεροῦκλες,
Μὲ τὰ μεγάλα μάγουλα καὶ μὲ τὰ ποδαρούκλες.

Τὸ δίστιχον τοῦτο, μὲ τὸ ὅποῖον ἡ Σπυριδολενιά ἐχάραξεν, ὡς διὰ μονοκονδυλιᾶς, τὴν γελοιογραφίαν τοῦ νέου, μεταδοθὲν ἀπὸ ἀκοῆς εἰς ἀκοήν, μετὰ μικρῶν σκιρτηματικῶν γελώτων, παρήγαγε πλημμυρὰν φαιδρότητος εἰς τὸν ὅμιλον τῶν γυναικῶν, αἵτινες καθήμεναι ὑπὸ τὸν μεγάλον πλάτανον μὲ τὰ κυριακάτικα των, παρετήρουν τοὺς διερχομένους ἀπὸ τὸ δισταῦρι. Μία ἐξ αὐτῶν κατελήφθη ὑπὸ σπασμωδικοῦ ἀκαταβλήτου γέλωτος καὶ ἐνῶ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐκράτει τὰ στήθη της, διὰ τῆς ἄλλης ἐκτύπα τὸν ὤμον τῆς Λενιάς :

— Θεοσκοτωμένη, νὰ σκάσω θέλω ἀπὸ τὰ γέλια, σὲ κχλὸ νὰ μοῦ βγοῦνε !
Ὅσῳ δὲ παρετήρουν τὸν νέον ἀπομακρυνόμενον, μὲ τὰ μεγάλα χέρια κρεμά-

μενα, ὡς περιττὰ καὶ δυσοικονόμητα ἐξαρτήματα, μὲ τὰ μεγάλα πόδια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε μεταδοθῇ τὸ σάστισμα τῆς κεφαλῆς, ὅλον ἔκτεινον τὸν κολοσσόν, ὅστις ἀπὸ τὴν παραζάλην τῆς ἀνθρωποφοβίας ἐβάδιζεν ὡς στραβός, προσκόπτων εἰς τοὺς λίθους, ἢ κωμικὴ τοῦ ἐπιγράμματος εἰκὼν ἐφαίνετο περισσότερο ταιριαστὴ καὶ οἱ γέλωτες δὲν ἔπαυον.

Μετὰ τινὰς ὥρας τὸ δίστιχον ἔκαμε τὸν γύρον τοῦ χωριοῦ, συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ ἐμπαικτικοῦ ἐπιθέτου. Διὰ τὴν συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡ Σπυριδολενιά, τὸν ἐπωνόμασε Πατούχαν, ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ τοὺς πλατεῖς τοῦ πόδας, τὸ καταπληκτικώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ καταπληκτικοῦ ἐκείνου ἐφήθου.

Ὁ Μανώλης, ὁ ἐπονομασθεὶς οὕτω Πατούχας, εἶχε δεῖξει ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας τόσῃν ἀγάπῃν πρὸς τὴν ποιμενικὴν ζωὴν, ὥστε μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ὁ πατήρ του ἀπὸ τὰ πρόβατα διὰ τὴν τὸν παραδῶσῃ εἰς τὸν διδάσκαλον, ἓνα καλόγηρον, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀνοίξει σχολεῖον, ὅπου ἔδιδε περισσοτέρους ραβδισμοὺς παρὰ μαθήματα. Ὁ καλόγηρος ἐδίδασκε τὰ κοινὰ ἢ ἐκκλησιαστικὰ λεγόμενα γράμματα καὶ κατήρτιζεν ἀναγνώστας, δυναμένους νὰ ψάλλωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ φέροντας εἰς τὴν ζώνην, ὡς ἔμβλημα τῆς ἀξίας των, τὸ μακρὸν ὀρειχάλκινον καλαμάρι. Ἄλλ' εἰς διάστημα δεκαπέντε ἡμερῶν ὁ Μανώλης δὲν κατῴρθωσε νὰ μάθῃ τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν φράσιν «Σταυρὲ βοῆθει», τὴν ὁποίαν προέτασσον τότε τοῦ ἀλφabeth. Ὁ δὲ διδάσκαλος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐξήντηλσεν ἐναντίον του ὅλας τὰς δευτερευούσας τιμωρίας καὶ ἔσπασεν εἰς τὴν ράχην του δεκάδας ράβδων, ἐδοκίμασε καὶ τὸν περιβόητον φάλαγγα. Ὁ Μανώλης, ὅστις εἶχε φοβεράν ἰδέαν περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ τούτου κολαστηρίου, ἀντέταξεν ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' ὁ καλόγηρος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν πρωτοσκόλων, κατῴρθωσε νὰ συλλάβῃ τὰς γυμνάς του κνῆμας εἰς τὸν φάλαγγα καὶ νὰ τοῦ μετρήσῃ εἰς τὰ πέλματα παρὰ μίαν τεσσαράκοντα.

Τὸ παιδίον, αἰμάσσον τοὺς πόδας, ὠρκίσθη νὰ μὴ ἐπανεέλθῃ πλέον εἰς τὴν κόλασιν ἐκείνην. Ἀλλὰ καὶ ὁ πατήρ του εἶχεν ὀρκισθῇ «νὰ τὸν κάμῃ ἄνθρωπον»· δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ τὸ παιδί του, ὅπως αὐτός, ξύλον ἀπελέκητον· καὶ τὴν ἐπιούσαν τὸν ὠδήγησε διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σχολεῖον, κλαίοντα καὶ ἰκετεύοντα, καὶ ἔδωκε πρὸς τὸν διδάσκαλον τὴν φοβεράν παραγγελίαν: «Μόνο τὰ κόκαλα γερά, δάσκαλε». Ὁ δάσκαλος ἠκολούθησεν εὐσυνειδήτως τὴν πατρικὴν ἐντολήν, ἀλλ' ὁ Μανώλης, ὁ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμενος, δὲν συνεμερίζετο τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς του· καὶ μίαν ἡμέραν ἐκσφενδονίσας κατὰ τοῦ διδασκάλου τὴν ἐπὶ καλάμου προσηρμοσμένην φυλλάδα, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ἀντὶ δὲ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὅπόθεν θὰ ὠδηγεῖτο πάλιν τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸν φοβερὸν καλόγηρον, ἐτράπη τὴν πρὸς τὰ ὄρη ἄγουσαν καὶ μετὰ τινὰς ὥρας εὗρίσκετο εἰς τὴν στάνην τοῦ πατρὸς του.

Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ἐπάνω, ἐν μέσῳ τῶν γνωρίμων βουνῶν, τῶν γνωρίμων

δένδρων και τῶν γνωρίμων ζῶων, τῶν μόνων του ἀληθινῶν γνωρίμων και φίλων, τὸν κατέλαβεν ἡ συγκίνησις και ἡ χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν ὁποίαν δὲν ἤλπιζε νὰ ἐπανίδῃ. Καὶ θὰ ἐχοροπήδα, ὡς τρελλός, ἂν δὲν ἐμετρίαζε τὴν χαρὰν τοῦ ἀφόβου ἅτι ὁ πατήρ του θὰ ἤρχετο διὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη τοῦ ἐφαίνετο τελείως ἀδικαιολόγητος. Τί τὰ ἤθελε τὰ γράμματα, ἀφοῦ ἔτσι ἦτο τόσο καλὰ, τόσο εὐχαριστημένος; Αὐτὸς ὅ,τι ἐπεθύμει διὰ νὰ εἶνε εὐτυχής, τὸ εἶχε· ἤθελε νὰ εἶνε βοσκὸς και ἦτο βοσκός. Διατὶ τὸν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν του και τὸν κατεδίκασαν νὰ κάθεται ἐπὶ ὥρας ἀκίνητος, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν βλοσυρῶν βλεμμάτων ἐνὸς κακοῦ ἀνθρώπου, μεταξὺ τεσσάρων τοίχων; Διὰ νὰ μάθῃ γράμματα; Τί νὰ τὰ κάμῃ τὰ γράμματα; Αὐτὸς πάντοτε θὰ ἐγένετο βοσκὸς και κανεὶς ἀπὸ τοὺς βοσκούς ποῦ ἐγνώριζε δὲν ἦτο γραμματισμένος. Εἶχεν ἄλλως σχηματίσει πεποιθήσιν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ μάθῃ γράμματα. Τὰ εἶχε πάρει ἀπὸ φόβον. Ἐπειτα ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον τοῦ ἐνέπνευσεν ὁ δάσκαλος, τοῦ ἔφερε τοιαύτην ταραχήν, ὥστε παρέλυεν ἡ μνήμη και γλῶσσα του ὁμοῦ. Διὰ νὰ συνειθίσῃ νὰ μὴ λέγῃ τὸ Α ἄφλα ἔφαγεν ἀμέτρητα χαστούκια· ἅμα δ' ἐμάνθανεν ἐν τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐλησμόνει τὸ προηγούμενον· και ἅμα ἤρχετο πλησίον του ὁ δάσκαλος, τὰ ἐλησμόνει ὅλα ἢ ἔλεγεν ἄλλ' ἂντ' ἄλλων.

Και ὅμως αὐτός, ὅστις δὲν κατῴρθωνε νὰ μάθῃ τὰ εἰκοσιτέσσερα γράμματα, ἐγνώριζεν ὅλα τῶν τὰ γιδοπρόβατα ἕνα ἕνα· και δὲν εἶχαν λίγα. Πῶς συνέβαιναν, ὡς βοσκόπουλον νὰ εἶνε ξεφτέρει, και εἰς τὸ σχολεῖον ν' ἀποσβολωθῇ ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ σκαμνὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάθητο; Ἐμποροῦσαν τὰ ἄλλα παιδιὰ νὰ σφυρίζουν σὰν αὐτὸν και νὰ ρίξουν τὴν πέτρα « ἀποδοσπιστὴ »; Ἦξερε κανεὶς σὰν αὐτὸν τὰ σημάδια τῶν γιδοπροβάτων; Αὐτὸς και τώρα, ἂν τὸν ἄφηναν, ἦτο ἱκανὸς νὰρμέξῃ και νὰ τυροκομήσῃ ἀκόμη.

Ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ βουνά του, σὰν νὰ ἔφυγε μία ὁμίχλη σκοτεινὴ ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλόν του και ἕνα βάρος ποῦ ἐδέσμευε τὰ μέλη του. Τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἦτον ἐλεύθερος, ὅπως τὰ πουλιὰ ποῦ ἐπετοῦσαν γύρω του.

Ἐπαναβλέπων τοὺς γονεῖς και τοὺς ἀδελφούς του, ποτὲ δὲν ἠσθάνθη τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο ἐπαναβλέπων τώρα τὰ γνώριμα μέρη, τὰ πρόβατα και τὰς αἴγας, αἵτινες τὸν προσέβλεπον μὲ μίαν ἐνατένισιν εὐχαρίστου ἐκπλήξεως, ὡς νὰ τοῦ ἔλεγον: « Καλῶς τοι! τί, μὰς ἔγινες τόσο καὶρόν; » Καὶ μὲ γενικὸν κωδωνισμόν ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἐώρταζαν τὴν ἐπάνοδόν του. Ἡ ἀληθινή του οἰκογένεια ἦσαν τὰ ἄκακα ἐκεῖνα ζῶα και τὰ κόμη ἀγαθότερα δένδρα, και οἱ βράχοι, και τὰ γριολούλουδα ποῦ τοῦ ἀπηύθυνον, ἔλεγες, φιλικὸν χαιρετισμόν, ὅπως ἐσεῖοντο εἰς τοὺς κρημνούς. Ὅλα, ζωντανὰ και ἄψυχα, τοῦ ἐγελοῦσαν μὲ στοργήν, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς τὸ μητρικὸν ἴσως πρόσωπον ἔβλεπε. Καὶ αὐτοὶ οἱ κόρακες, οἵτινες διήρχοντο κρῶζοντες ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα, τοῦ ἐφαίνοντο φίλοι.

Οἱ σκύλοι τῆς μάνδρας εἶχαν σπεύσει εἰς προϋπάντησίν του, τρελλοὶ ἀπὸ χαράν. Ὅταν δὲ συνηντήθησαν, ὁ Μανώλης ἐκυλίσθη μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν χόρτων, ἀποδίδων τὰς θωπείας, ὡς σκύλαξ, καὶ ὁμιλῶν πρὸς αὐτούς, ὡς νὰ ᾔσαν ἄνθρωποι :

— Ἔσεῖς ἐλέετε πῶς δὲ θὰ ξανάρθω στὰ ὠζά, αἱ; Κεῖνὸ τὸ φοβήθηκα. Αἱ, μωρὲ παιδιὰ, κακὰ ποῦνε στὸ χωριό, σὰ σὲ βάλουνε καὶ στὸ σχολεῖο! Κατέχετε εἰντά 'νε τὸ σχολεῖο; Ἐνα σπῖτι ποῦ πᾶνε κάθε μέρα τὰ κοπέλια κ' ἐκ' εἶν' ἕνας κηλόγερος, ποῦ τότε λένε δάσκαλο, καὶ τὰ δέρνει.

Ἀπὸ εὐνότητον λεπτότητα ὁ υἱὸς τοῦ Σαίτονικολῆ ἀπέφυγε νὰ διηγηθῇ πρὸς τοὺς φίλους του τὸ ταπεινωτικὸν ἐπεισόδιον τοῦ φάλαγγα. Ἐξέφρασε μόνον πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐναντίον τοῦ καλογήρου ἀγανάκτησίν του καὶ εἶπεν ὅτι βέβαια, ἂν τὸν συνήντων καμμίαν ἡμέραν, θὰ τοῦ τὸν ἐσυγύριζαν καλὰ μὲ τὰ δόντια των.

Ὡς προσέβλεπεν ὁ Μανώλης, ὁ πατήρ του μετέβη εἰς τὴν στάνην μὲ σκοπὸν νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ καὶ διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σχολεῖον. Μετέβη πολὺ λάκεις, ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασεν. Ἄμα τὸν ἔβλεπεν ὁ Μανώλης ἔφευγεν, ὡς ἀγρίμι, καὶ ἐκραύγαζε κλαίων :

— Δὲ θέλω γράμματα! Δὲ θέλω!

Ἐφοβέριζε δὲ ὅτι, ἂν ὁ πατέρας του ἐπέμενε, θὰ ἔπεφτε νὰ σκοτωθῇ εἰς τὴν παρακειμένην χαράδραν. Καὶ εἶχε τόσῃν εἰλικρίνειαν εἰς τὴν φωνήν καὶ τόσῃν ἀποφασιστικότητᾳ εἰς τὸ βλέμμα, ὥστε ὁ Σαίτονικολῆς ἐφοβήθη ὅτι, ἂν ἐπεχείρῃ νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, θὰ ἐξετέλει τὴν ἀπειλήν του. Ἐπὶ τέλους δὲ ἀπελπισθεὶς, τὸν ἀφῆκε στὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Θέλω, παιδί μου, νὰ χῆς χίλια πρόβατα, μὰ σὰ δὲ θέλῃς ἐσύ, οὐρὰ μὴν ἀποτάξης. Καὶ θὰ δοῦμε ποῖος θὰ τὸ μετανοιώσῃ.

Εἰς τὴν ἐρημίαν, εἰς τὴν σιγὴν τῶν βουνῶν καὶ τῶν χειμαδίων, ὁ Μανώλης δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξαγριωθῇ τελείως. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε μεγάλως καὶ ἡ φοβερὰ ἀνάμνησις τοῦ σχολείου. Ὁ φόβος, ὃν τοῦ ἐνέπνευσεν ὁ δάσκαλος, μετεβλήθη εἰς γενικὴν ἀνθρωποφοβίαν. Ἐφοβεῖτο μὲ τὸ δέος τοῦ ἀγρίου ζώου καί, ὅπως τοῦτο, ἅμα ἔβλεπεν ἄνθρωπον, ἦτο ἔτοιμος νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν καὶ νὰ κρυβῇ. Οἱ μόνου ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους δὲν ἐφοβεῖτο ἦσαν οἱ σύντροφοί του, ποιμένες καὶ τυροκόμοι, ἡμιἄγριοι, ὡς αὐτός. Ἀλλ' ἐνῷ οὗτοι κατέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὸ χωριό, διὰ νὰ ἐκκλησιάζωνται καὶ μεταλαμβάνουν, ὁ Μανώλης οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἠσθάνετο. Ἀπὸ τὴν θρησκείαν διετῆρει μίαν ἰδέαν στοιχειώδη καὶ ἄμυδράν. Ἐγνώριζε συγκεχυμένα τινα περὶ Κολάσεως καὶ Παραδείσου, ἤξευρε τὸ « πᾶτερ ἡμῶν » καὶ τὸ « Χριστὸς ἀνέστη », ἀξιοθρηνητῶς στρεβλωμένα, ἀλλ' ἡ προσευχὴ του συνίστατο κύριως εἰς σταυροὺς καὶ γονυκλισίας. Ὅταν ἤστραπτε κ' ἐβρόντα, ἐσταυροκοπεῖτο ἔμφοβος, ψιθυρίζων: « Μήστητί μου, Κύριε, μήστητί μου, Κύριε! » Διότι τὴν βροντὴν ἔθεώρει ὡς τὴν ἀπειλήν τῆς θείας ἀγανακτήσεως, ὅπως εἰς τὴν χαρμονὴν τῆς ἀνθισμένης καὶ ἡλιολούστου φύσεως ἔβλεπε τὸ

μειδίαμα τῆς θείας ἀγαθότητος. Ὁ Θεός του ἦτο γέρων πελώριος, μὲ βαθὺν λευκὸν πώγονα καὶ δάσειας ὄφρες, κατοικῶν εἰς τὸν εὐρὺν οὐρανόν, ὁπόθεν τὸ ὠρητισμένον του βλέμμα διέχυε τὴ φρικκλέην ἀστραπὴν μεταξὺ τῶν νεφῶν.

Δὲν ἐλύπησε τόσον τοὺς γονεῖς του ἢ ἐγκατάλειψις τῶν μαθημάτων, ὅσον τοὺς ἀνησύχει ἡ λήθη τῶν θρησκευτικῶν του καθηκόντων. Ἔτος καὶ πλέον εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀποδράσεώς του καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οὔτε ἐκοινώνησεν, οὔτε ἐλειτουργήθη εἰς ἐκκλησίαν. Καὶ ἔφυγεν αἷμα ὁ πατέρας του διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωριὸ ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ μεταλάβῃ. Τοῦ ἔδωκεν ὑποσχέσεις, τὸν ἐφοβέρισεν ὅτι θὰ ἐκολάζετο, τοῦ εἶπεν ὅτι ἡ μητέρα του ἐκλαίει ἐπιθυμοῦσα νὰ τὸν ἴδῃ, ἀλλ' ἔμεινεν ἀμετάπειστος· μόνον δὲ ὅταν τοῦ εἶπεν ὅτι, ἐπιμένων νὰ μὴ πηγαίνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ μεταλαβαίνει, θὰ ἐγίνετο Τοῦρκος, διότι καὶ οἱ Τοῦρκοι οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν πηγαίνουν, οὔτε μεταλαβαίνουν, ἤρχισε νὰ σκέπτεται καὶ ἐπὶ τέλους συγκατένευσεν.

Εἰς τὸ χωριὸ κατέβη νύκτα καὶ τὸ πρῶτ' ἀποβὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐλούφαξεν εἰς μίαν γωνίαν, ὡς λαγός, ὅστις αἰσθάνεται τὸν γύπα περιπτάμενον· ἀφοῦ δ' ἐκοινώνησεν, ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς τὰ ὄρη. Βαθυμὲν δὲ ὡς ἀνεθάρρησε καὶ κατέβαινε δύο καὶ τρεῖς φορές τὸ ἔτος, διὰ νὰ πηγαίνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διετήρει ὅμως πάντοτε τὴν νευρικὴν ἀνησυχίαν καὶ τὸ σπινθηροβόλημα τῶν ὀφθαλμῶν θηρίου ἀτελῶς δαμασθέντος.

Εἰς τὴν βαθμιαίαν ταύτην ἐξημέρωσιν συνετέλεσαν πρὸ πάντων αἱ προσπάθειαι τῆς μητρὸς του, ἥτις συνοδεύουσα αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν ἐδίδασκε πῶς νὰ φέρεται. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, ἔπρεπε νὰ μένῃ ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ χαιρετᾷ τοὺς χωριανούς, θέτων τὸ χερὶ ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ὑποκλίνων τὴν κεφαλὴν: «Καλὴ μέρα τράφεντις σας». Ἐπειτα νάχροᾷται τοὺς χωριανούς συζητοῦντας καὶ λύοντας τὰς διαφοράς των, ἐνώπιον τῶν προεστῶν, «γιά νὰ παίρνῃ πρᾶξῃ». Εἰς τὸ τέλος δὲ ὅταν θὰ ἐξήρχετο ὁ παπᾶς, νὰ πλησιάζῃ νὰ τοῦ φιλῇ τὸ χερὶ καὶ νὰ φεύγῃ. Ὁ Μανώλης ἠκολούθει τὰς συμβουλὰς τῆς μητρὸς του ἐπὶ τινα καιρὸν καὶ ἤρχιζε μάλιστα νὰ τοῦ ἀρέσῃ ἡ ἐκκλησία, πρὸ πάντων ὅταν ἐμοίραζαν κόλυβα ἢ ἄρτον.

Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, τινὲς δὲ ἤρχισαν νὰ μαντεύουν τὴν ἀνθρωποφοβίαν του, διότι τοιαῦτα φαινόμενα δὲν ἦσαν τότε καὶ δὲν εἶνε ἴσως ἀκόμη σπάνια εἰς τινα χωριὰ τῆς Κρήτης. Ἡμέραν τινα, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, ὁ Βούργαρης, ἓνας ἀστείος χωρικός, τὸν ἐπλησίασε μὲ τρόπον καὶ αἰφνιδίως δι' ὅλης του τῆς πνοῆς ἐξεφύσησε δούπον ἡχηρόν, πούφ! Ὁ δὲ Μανώλης ἐκταραχθεὶς, ὡς αἴλουρος, ἀνεπήδησε καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἐνῶ κατόπιν αὐτοῦ οἱ χωρικοὶ ἀνεκάγχαζον καὶ ἐκραύγαζον, ὅπως κατόπιν λαγοῦ φεύγοντος καὶ καταδιωχομένου ὑπὸ σκύλων:

— Οὐ, μωρέ, πιάσ' τονε!

Μετά τὸ κωμικὸν τοῦτο πᾶθημα, διέκοψεν ἐπὶ μακρὸν πάλιν τὰς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους σχέσεις του. Ὅσάκις δὲ κατέβηκε διὰ νὰ μεταλλάξῃ, δὲν ἐχρонуοτρίβει πλέον εἰς τὴν αὐλήν, ἀλλ' ἀμέσως ἀνεχώρει.

Εἰς τὴν ἐρημίαν ἢ φαντασίᾳ του εἶχε προσωποποιήσει τὰ πάντα καὶ σχηματίσει κόσμον χιμερικόν, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἤσθάνετο τὴν μόνωσιν. Εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον μάλιστα εὗρισκοντο καὶ τινες τῶν χωριανῶν του. Εἰς τὰ σχήματα καὶ τὰς γραμμὰς τῶν βράχων εὗρισκεν ὁμοιότητας πρὸς τὰς φυσιογνωμίας αὐτῶν. Οὕτω ἐπὶ μεγάλῃς πλάκας, ἥτις ἐστέκετο ἀπέναντι τῆς μάνδρας, ἔβλεπε τὴν μορφήν μιᾶς γειτόνισσας των, τῆς Πετρογιάννεας. Ἄλλος βράχος ὑψηλότερα, μαῦρος, τοῦ ἐφαίνετο ἀπαράλλακτος ὁ Τζαμπότζας ὁ ἀράπη, ποῦ ἐγύριζεν ἀπὸ πύρτα σὲ πύρτα κέδιακόνευε. Καὶ ἦτον μία ἀπὸ τὰς διασκεδάσεις του νὰ τὸν πετροβολᾷ. Ἔτσι τὸν ἐπετροβόλουν καὶ τὰ παιδιὰ στὸ χωριό, ἀλλ' ἅμχ ἐγύριζε τὰ μαῦρο του μοῦτρο κέγυλίζαν τὰ δόντια του, οὐ! ὅπου φύγει φύγῃ τὰ παιδιὰ.... Νὰ καὶ ὁ παπᾶ Δημήτρης, ἓνας μεγάλος γεροντόπρινος. Καὶ λίγο παραπέρα ἓνας τοῦρκος μὲ τὴ σαρίκα του. Τὸν ἐγνώριζε αὐτὸν τὸν Τοῦρκον, τὸν Μαυρομπρατμην. Ἐλεγαν πῶς εἶχε σκοτώσει ἓνα του μπάρμπα κιὸ πατέρας του τὸν ἐμάχετο φοβερά. Διὰ τοῦτο τὸν ἐμίσει καὶ αὐτὸς καὶ ὁσάκις διέβαιναν ἀπὸ κοντὰ του, δὲν παρέλειπε νὰ τοῦ ῥίξῃ μερικές πέτρες στὴ ξυρισμένη καυκάλα.

Αὐτὸς ἦτον ὁ ἐχθρὸς του. Τὸν ἐμίσει περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν δάσκαλον. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, βράχοι, δένδρα, ἄνθη, ποῦ χαμογελοῦσαν ἐπάνω στίς ψηλὰς πέτρες, ἢ βρυσοῦλες ποῦ μουρμουρίζαν μὲς στὰ κλαδιὰ καὶ τὰ καθάρια χαλίγια, ἦσαν φίλοι του. Ἀλλ' ὁ καλλιτέρας του φίλος ἦτο ὁ Θεοδωρῆς. Δὲν ἦτο βράχος αὐτὸς ἢ δένδρον· δὲν ἦτο τίποτε. Ἦτο μόνον μία βραχνή φωνὴ ποῦ ἤρχετο ἀπὸ τὸ βάθος ἑνὸς στενοῦ λαγκαδιοῦ κιό, τι τῆς φώναζες τὸ ξανάλεγε, σὰν νὰ κοροϊδεύει. Αἱ! τῆς ἔλεγες· αἱ! σάπηλογιέτο μονομιᾶς. Κι αὐτὸς ἦτον ὁ Θεοδωρῆς, ἓνα βοσκάκι, ποῦχε τὴν κακὴ συνήθειαν νὰ κλέφτῃ γιδοπρόβατα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπελιθώθη ἐκεῖ στὸ λαγκαδι καὶ εἶχε κατάρχ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ κάθε φωνή.

Οἱ γεροντότεροι βοσκοὶ διηγοῦντο εἰς τοὺς νεωτέρους αὐτὴν τὴν ἱστορίαν διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν ἀπὸ τὴν ζωοκλοπὴν· ἀλλὰ τόσο ὀλίγον τὴν ἐπίστευον οἱ ἱδιοὶ, ὥστε δὲν τοὺς ἀπέτρεπε νὰ κλέπτουν περισσότερο ἀπὸ τὸν Θεοδωρῆ.

Ὁ Μανώλης διερχόμενος, ἐκαλημέριζε πάντοτε τὸν ἀπολιθωμένον βοσκόν. «Καλημέρα, Θεοδωρῆ». — Καλημέρα Θεοδωρῆ ἀπὴντα καὶ ἡ φωνή. Καὶ ὁ Μανώλης ἐγέλα μὲ τὴν ἀνοησίαν ἢ τὴν δυστυχίαν τοῦ ζωοκλέπτου. «Ὁχι, μωρὲ κουζουλέ!» τοῦ ἐφώναζε. — «Ὁχι, μωρὲ κουζουλέ, ἐφώναζε καὶ ὁ πάντοτε ἀδίστατος Θεοδωρῆς.

Καὶ οὕτω δὲν ἤσθάνετό ποτε μόνωσιν ὁ Μανώλης καὶ ἦτο πάντοτε εὐχαριστημένος μὲ τὴν ζωὴν του.

Ἀλλ' ἔπειτα συνέβη μία μεταβολή. Πρῶτον ὁ Μανώλης ἐμεγάλωσεν. Εἰς

τοῦτο τοῦ ἔδωκε κατ' ἀρχὰς ἀφορμὴν νὰ προσέξῃ ὁ πκτήρας του, ὅστις μεταβὰς κάποτε εἰς τὴν μάνδραν, ἀνεφώνησεν ὅταν τὸν εἶδε :

— Μῶρ' αὐτὸ τὸ κοπέλι ἐμεγάλωσε, ἀφτάρμιστά του !

Ἐμεγάλωσε λέει ; Τότε καὶ ὁ Μανώλης ἐνθυμήθη ὅτι ἀπὸ τινος ἠναγκάζετο νὰ σκύφῃ, ὅπως οἱ μεγάλοι βοσκοί, διὰ νὰ μὴ κουτουλᾷ εἰς τὸ ξύλινον ἀνώφλιον τοῦ μιτάτου. Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ἡ πόρτα τοῦ μιτάτου δὲν εἶχε κανένα δικαίωμα νὰ ὀνομασθῇ μεγαλοπρεπής· ἀλλ' εἶνε ἐπίσης βέβαιον ὅτι πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἦτο ὑψηλὴ διὰ τὸ ἀνάστημα τοῦ Μανώλη. Τοῦ ἐδόθη οὕτω ἀφορμὴ νὰ κάμῃ καὶ ἄλλας συγκρίσεις καὶ δὲν τοῦ ἔμεινεν ἀμφιβολία ὅτι δὲν ἦτο πλέον παιδί. Ἡ ἰδέα δὲ ὅτι ἦτο μέγας τοῦ ἔδιδε μίαν ὑπερφάνειαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἤξευρε πῶς νὰ ἐκδηλώσῃ, διότι δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ φαντασθῇ ὅλας τὰς συνεπείας αὐτῆς τῆς μεταβολῆς. Ὅπως δὲποτε ἡ ἰδέα ὅτι ἐπλησίαζε νὰ γίνῃ ἄνδρας καὶ δυνατός, μὲ μoustάκια καὶ γένια, τὸν ἔκανε νὰ πετάξῃ ἀπὸ χαράν. Ὅταν ἐπέρασε ἀπὸ τοῦ Θεωρῆ τὸ λαγκάδι, τοῦ ἀνήγγειλε τὸ σπουδαῖον γεγονός.

— Θεωρῆ ! κατές το πῶς ἐμεγάλωσα ;

Ἄλλ' ὁ ἀνόητος Θεωρῆς ἀντὶ νὰ τὸν συγχαρῇ, ἐπανελάθεν ὅπως πάντοτε, ἀπαράλλακτα τὴν φράσιν.

Ἡδύνατο ὁ Μανώλης νὰ παρκτηρήσῃ καὶ κατὰ τι ἄλλο χαρακτηριστικὸν τῆς μεταβολῆς, ἀλλ' ἴσως τὸν διέφυγε τοῦτο. Ἡ φωνὴ του εἶχε γίνῃ βαρεῖα καὶ ὑπόβραχχος, ὡς ἡ φωνὴ τῶν πετεινῶν, τὰ ὁποῖα ἀρχίζουν νὰ κοκορεύωνται.

Ἄλλ' ἀφοῦ παρῆλθεν ἡ πρώτη χαρὰ καὶ συνείθισεν εἰς τὴν ἀναγκάλυσιν, ἤρχισε νὰ χάνῃ τὴν μέχρι τοῦδε γαλήνην τοῦ βίου του. Μία ἀβρίστως ἀνησυχία τὸν κατελάμβανεν, ὡς νὰ τοῦ ἔλειπε κατὰ τι, τὸ ὅποion δὲν ἐγνώριζε καὶ τὸ ὅποion δὲν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ. Καὶ κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκεῖνας τοῦ συνέβαινε νὰ μένῃ ὡς ἀπολιθωμένος εἰς ἀφαίρεσιν, μὲ τὸ βλέμμα προσηλωμένον εἰς τὸ κενόν, χωρὶς νὰ βλέπῃ καὶ χωρὶς ν' ἀκούῃ. Καὶ εἰς τὴν ψυχὴν του ἔσταζε μελαγχολία, παραπλησία πρὸς τὴν νοσταλγίαν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ νοσταλγία τοῦ νεαροῦ βοσκοῦ δὲν εἶχεν ὠρισμένην διεύθυνσιν. Ἐπόθει τὸ ἄγνωστον· δὲν εἶχε μάλιστα συνείδησιν ὅτι ἐπόθει τι.

Ἄλλοτε ἐξ ἐναντίας τοῦ ἤρχετο μία ὑπερβολικὴ εὐθυμία, ὡς παροξυσμὸς τρέλλας· καὶ κρατούμενος ἀπὸ κλάδον θαμνοῦ ἐχοροπήδα, προσπαθῶν νὰ μιμηθῇ μὲ τὸ στόμα τὸν ἦχον τῆς λύρας, ἢ κατεδίωκεν ἀνευ λόγου τοὺς τράγους καὶ τὰς αἰγας, ἀπὸ ἀνάγκην ἀκάθεκτον νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πηδᾷ, νὰ δαμάσῃ μίαν ὄρμην λαῦρον, ἓνα ἀνεκράσμον χυμοῦ νέας ζωῆς, ὅστις ἐκυκλοφορεῖ εἰς τὰς φλέβας του καὶ ἀνέδιδεν ἀτμούς μεθης εἰς τὴν κεφαλὴν του. Πολλάκις δὲ τὰ λαγκάδια ἀντελάλουν ἀπὸ τὰς φωνάς του, εἰς τὰς ὁποίας προσεπάθει νὰ δώσῃ ρυθμὸν ἁμαρτίας. Ἄλλ' ἀπὸ τὰ τραγούδια τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀκούσει μόνον ἓνα στίχον διетήρει ἡ

μνήμη του καὶ αὐτὸν ἐπανελάμβανε μὲ τὸ στερεότυπον προκλήκρουσμα : « Ἀὖ ! ἀμάν, ἀμάν ! »

Αὐτοὶ μπάλλες συρμαλιδικὲς θὰ βάλλω στὸ τουφέκι. . . .

Ἄλλ' ὠρισμένως δὲν ἦτο πλέον εὐχαριστημένος μὲ τὴν ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ τινων ἐτῶν εἶχεν ἐπανέλθει μὲ τόσῃ χαρᾷ. Ὁ χιμερικὸς κόσμος εἰς τὸν ὁποῖον ἔζη μέχρι τοῦδε μίαν ζωὴν πλήρη, ἤρχιζε νὰ τοῦ φαίνεται κενὸς καὶ ψεύτικος. Καὶ ἤρχοντο στιγματίζοντες κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λογισμὸς τοῦ ἐφέρετο μὲ πόθον πρὸς κόσμον ἄλλον, φανταστικὸν καὶ αὐτόν, ἀλλ' ὅστις εἶχε χαρακτηριστικὰ τινὰ κοινὰ μὲ τὸ χωριό. Εἶχε λόγου χάριν μίαν βρύσιν, ὅπου βράδυ βράδυ ἐμαζεύοντο ἡ κοπελιὰς μὲ τὰ σταμινιά των, βιαστικὲς, διότι τὰς ἐκάλουν εἰς τὸν ἐσπερινὸν μίαν καμπάνα καὶ δύο ἢ τρία σήμαντρα. Ἡ καμπάνα ἐκείνη ἦτο βέλεια τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ποῦ τὴν εἶχαν κρεμασμένη σὲνα ξύλο, στὴν πόρτα δίπλα. Τώρα ποῦ ἐμεγάλωσε θὰ ἔφθανε κι' αὐτὸς νὰ σημάνη. Πῶς ἐθαύμαζε καὶ πῶς ἐζήλυσεν, ὅταν ἦτο στὸ χωριό, ἐκείνους ποῦφθάναν κέπαιζαν τὴν καμπάνα ! Κάποτε τὸν ἐσήκωσε κι' αὐτόν ὁ πατέρας του καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ κτυπήσῃ τὸ σεῖστρο. Τί χαρὰ ποῦ πῆρε καὶ τί φόβος συγχρόνως, ὅταν ἤκουσε τὸν ἦχον ποῦ ἔκαμε μὲ τὸ χέρι του ! Ἦτο τότε πολὺ μικρὸς· ἐπειδὴ δὲ κάθε φορὰ ἐζήτει νὰ τὸν σηκώνουν γιὰ νὰ παίξῃ τὴν καμπάνα, τὸν ἐφοβέρισαν· τοῦ εἶπαν ὅτι μέσα στὴν καμπάνα ἦτο μιὰ γριά ποῦ τὴν ἐφοβεῖτο, κι' αὐτὸς τὸ πίστεψε.

Ὁ κόσμος ἐκείνος τῶν πόνων τοῦ ἔγεινεν ὥραϊον ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἐβλεπε ζυπνητὸς μέσα εἰς τὴν ἀποθέωσιν μιᾶς δύσεως, εἰς τὴν γαλήνην τῆς ὁποίας ἐσθύνεν ἡ ἀπήχησις τῆς καμπάνας. Εἰς τὴν συμφωνίαν δ' ἐκείνην τῶν χρωμάτων καὶ τῶν παλμῶν τοῦ ἤχου, ἐντὸς ροδίνης ἀχλὺς, διεφαίνοντο κινούμεναι σκιὰι ἀόριστοι, βαθμηδὸν ἐξερχόμεναι ἐκ τῆς ὀνειρώδους ἀσαφείας, ἕως οὗ εἰς τὴν ἐκστασιν τοῦ ἐφύθου παρουσιάζοντο, κατὰ συμπλέγματα παιγνιώδη, μορφὰι ῥοδαλαὶ παρθένων, τῶν ὁποίων τὰ βλέμματα καὶ τὰ μειδιάματα ἦσαν πλήρη γλυκερῶν ὑποσχέσεων.

Καθήμενος ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς, πρὸ τῆς ὁποίας ἐβοσκον διεσπαρμένα τὰ πρόβατά του, ὁ Μανώλης ἔμενεν ἐπὶ μακρὸν βυθισμένος εἰς τὴν μαγεῖαν τοῦ ὀνείρου τοῦ, ἕως οὗ τραχὺ βέλαισμα τράγου, παρατεινόμενον εἰς τὸν ἀντίλαλον τῶν χαρᾶδρῶν, τὸν ἐπανεφέρεν εἰς τὴν πραγματικότητα, καὶ τὰ ὥραϊα φαντάσματα ἔφευγον καὶ ἐξηφανίζοντο ὡς στρουθία πτοηθέντα. Ὁ μικρὸς ποιμὴν ἐστέναζε· καὶ στρεφόμενος ἐβλεπε τὸν τράγον σείοντα τὸ μεφιστοφύλιον ὑπογένειόν του ἐπὶ τῆς ὀφρὸς ὑψηλοῦ κρημοῦ καὶ ἐκπέμποντα νέκην κραυγὴν θριαμβοῦ, μπέεε ! Ἀπὸ τοῦ τράγου δὲ τὸ βλέμμα του κατέβαινεν εἰς τὰς αἴγας, αἵτινες μὲ προσπάθειάν τινὰ ἐρωτοτροπίας ἀνέτεινον πρὸς τὸν σουλτάνον ἐκεῖνον τοὺς ἡλιθίους ὀφθαλμούς

των. Καί νέος στεναγμός συνώδευσέ τήν σκέψιν τοῦ νέου. Διὰ τί νὰ μὴ εἶνε καὶ αὐτὸς τράγος ;

Β'

Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε τὴν ἐκπληξιν τῶν γονέων του, ὅταν τὸν εἶδον ἐσπέραν τινὰ νὰ φθάσῃ, χωρὶς νὰ προηγηθῶν προσκλήσεις καὶ παρακλήσεις ἐκ μέρους των. Ἡ μητέρα του ἔκαμε τὸν σταυρόν της, δοξάζουσα τὸν Θεὸν τοῦ τὸν ἐφώτισε. Βέβαια θαῦμα ἦτο αὐτὸ τὸ ἀνέλπιστο. Ὁ Σαίτονικολῆς ὅμως ἐφοβήθη ὅτι συνέβη τίποτε κακόν, ὅτι ζωοκλέπται ἵσως ἐπέδραμον εἰς τὴν μάνδραν, καὶ τὸν ἠρώτησε μὲ ἀνησυχίαν πῶς ἦτονε κέκατέβηκε.

— Ἦρθα νὰ σᾶς δῶ, ἀπήντησεν ἀπλῶς ὁ Μανώλης.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἐκάθισεν εἰς τὴν σκοτεινότεραν γωνίαν τοῦ σπιτιοῦ, ὡς συνείθιζεν, εἶπε καὶ τι καταπληκτικόν :

— Θὰ κάτσω κ' ἐγὼ στὸ χωριὸ δυὸ τρεῖς μέρες. Ὅλο στὰ βουνὰ θὰ ζῶ, τὰν ἀγρίμῃ ;

Καὶ τὸ εἶπε μὲ τιοῦτον πείσμα εἰς τὴν φωνήν, ὥς νὰ τοῦ εἶχαν ἀπαγορεύσει οἱ γονεῖς του τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ χωριό.

Ὁ Σαίτονικολῆς ἀντήλλαξε μὲ τὴν γυναῖκα του βλέμμα ἐκπλήξεως καὶ χαρᾶς.

— Νὰ κάτσης, παιδί μου, ὅσο θέλεις, εἶπεν ἡ μητέρα του. Καὶ πάντα νὰ θέλῃς νὰ μείνῃς, καλλίτερα· μεγάλη μας χαρά. Κ' ἐμεῖς αὐτὸ θέμε, κανακάρη μου.

— Ἐμεῖς δὲ σέ θέλαμε νὰ γενῇς βοσκός, μοναχός σου γείνηκες, εἶπε καὶ ὁ Σαίτονικολῆς. Κιὰ θεὸς ἐστὶν ἓνα νᾶσαι κοντὰ μας, ἐμεῖς τὸ θέμε χίλια, παιδί μου.

Ἡ οἰκογένεια ὁλόκληρος ἐώρτασε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην. Ὅλοι οἱ συγγενεῖς, θετοὶ καὶ θεῖοι, καὶ ἡ μεγάλη ἀδελφὴ τοῦ Μανώλη μετὰ τοῦ συζύγου της, ἦλθαν νὰ χαιρετίσουν τὸν ἐπανελθόντα ἀποστᾶτην· καὶ εἰς ὅλων τὰ πρόσωπα ἔλαμπεν ἡ χαρά, ὥς ἐάν ὁ πρωτότοκος τοῦ Σαίτονικολῆ ἦτο νεκρὸς καὶ ἀνέστη. Ἀπέφυγαν ὅμως τὰς συνήθεας θαυμάσιαις, διότι ἐγνώριζαν ὅτι τὰ φιλήματα τὸν ἐξηγρίωναν σχεδὸν ὅπως οἱ ραβδισμοί. Ὁ Μανώλης ὅμως ἦτο σιωπηλὸς καὶ μόνον μὲ τὸν μικρόν του ἀδελφόν ἀντήλλαξεν ὀλίγας φράσεις. Ὁ μικρὸς οὗτος ἐφοίτα εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὁ Σαίτονικολῆς εἶχε μεγάλην ιδέαν περὶ τῆς ἐπιδόσεως του εἰς τὰ γράμματα, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον τὸ παιδίον παρετῆρει τὴν ποιμενικὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐκ τῶν ἐρωτήσεων τὰς ὁποίας τοῦ ἀπηύθυνεν ἐφαίνετο ὅτι εὐχαρίστως θ' ἀντήλλασεν ὅλα τὰ γράμματα μὲ τὸν ἐλεύθερον βίον τοῦ Μανώλη.

Ὁ δὲ Σαίτονικολῆς, ὅστις διὰ γενναίων σπονδῶν ἐώρτασεν εἰς τὴν τράπεζαν τὸ εὐχάριστον γεγονός τοῦ οἴκου του, ὠμίλησεν εὐθύμως, θέλων νὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς ἡμέρους διαθέσεις τοῦ ἡμιαγρίου υἱοῦ του, καὶ ἔκρινεν ἐπεικῶς τὴν μέχρι τοῦδε ἀπειθειαν του. Δὲν ἦτο τίποτε· ὅλα τὰ παιδιὰ τέτοια εἶνε, μὰ σὰ μεγαλώσουν,

συμμορφώνονται κιόχουνε τούς γονεῖς των. Δὲν μποροῦν νὰ γίνουν κιόλοι γραμματισμένοι.

Ἐπειτα διηγήθη τὸ ἀνέκδοτον ἐνὸς βοσκοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε καὶ αὐτὸς κατ' οὐδέναν λόγον νὰ πλησιάζῃ ἄλλους ἀνθρώπους. Οὔτε γιὰ νὰ μεταλάβῃ δὲν ἔστεργε νὰ καταιβῇ στὸ χωριό. Μιὰ μέρα ποῦ τὸν εἶδε ἀπὸ μακριὰ ὁ παπᾶς, τοῦ φώναξε ὅτι ἔπρεπε νὰ καταιβῇ νὰ κοινωνήσῃ, ἀλοιώτικα θὰ πήγαινε ἡ ψυχὴ του στὰ τάρταρα. Ἀλλὰ κι' ὁ βοσκὸς τοῦ φώναξε: «Βάλε μού το στ' ἀραγοῦλι, πέψε μού το στοῦ Μαγούλη» κ' ἔφυγε. «Καλά, εἶπε κι' ὁ παπᾶς, θὰ σοῦ δείξω ἡ γῶ, ζωντόβολο!» Καὶ τὴν ἄλλη μέρα γεμίζει ἕναν ἀραγὸ ξύδι καὶ τοῦ τὸν στέλλει. Καὶ ὁ βοσκός, νομίζοντας, ὅτι τὸ τουλουμάκι εἶχε κρασί, τὸ γύρισε κιόρχισε νὰ πίνῃ, νὰ πίνῃ, σὰν καταβόθρα, ὅσο ποῦ ἔνοιωσε τὸ ξύδι νὰ τοῦ θερίζῃ μέσα τὰ σωθικά.

Ὁ Μανώλης, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ σιωπᾷ, κάτω νέων, ἐγέλασε μὲ τὸ πάθημα τοῦ συναδέλφου του καὶ ἐξεθχερεύθη ὀλίγον μὲ τὸν πατέρα του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸν ἐχώριζεν αἰσθηματικὴ ψυχρότητος καὶ φόβου.

Τὸ μικρὸν δ' ἐκεῖνο ξεθάρρευμα ἐπωφελήθη ὁ Σαῖτονικολῆς διὰ νὰ τοῦ παραστήσῃ ὅτι ἦτο καιρὸς πλέον νὰ φήσῃ τὰ πρόβητα, διὰ νὰ ἐμβῇ κι' αὐτὸς εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὰ πρόβητα εἶχον τούς βοσκούς των· διὰ τὴν ἐπιβλεψιν ὅμως καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων δὲν ἤρκει μόνος ὁ γέρος· θὰ πῆς ὅτι δὲν ἦτο γέρος ἀκόμη, ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ νέος καὶ τὰ γεράματα ἐπλησίαζαν. Ἐπειτὰ ὁ Μανώλης ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ καὶ γιὰ δικό του σπίτι. Ἦτο ἀνδρας πειά. Καὶ τί ἀνδρας! Ἄν ὅλοι οἱ νέοι σὰν κι' αὐτὸν ἔπερναν τὰν ἀπλάγα νὰ ζοῦν σὰν ἀγριόγινδα, τί θὰ ἐγίνοντο ἡ κοπελιές; καλόγριες; Κεῖχε τώρα τώρα κάτι κορίτσια τὸ χωριό, κάτι νέα φυτάνια, ποῦ δὲν ἤξερε κανεὶς νὰ διαλέξῃ.

— Αἱ, μωρὲ παιδί, ἀνεφώνησεν ὁ Σαῖτονικολῆς εὐθύμως, νὰ μὴν ἔχῃ γῶ τὴ νιότη σου!

— Ἐφες τὸ κουλουρι σου κάτω τὴ μούρη σου! τοῦ εἶπε γελῶσα ἡ σύζυγός του, ἥτις ἱσταμένη πλησίον τοῦ υἱοῦ της, τὸν περιέβαλε μὲ ἀκτινοβολίαν στοργῆς καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐλάλει ἀντ' αὐτοῦ. Ἐδὼ ὅ' ἄλλου ἀράδα.

Καὶ ἐπειδὴ ἴσως οἱ ὑπαιγιμοὶ τοῦ πατρὸς ἦσαν σκοτεινοὶ διὰ τὸν τραγίσιον ἐγκέφαλον τοῦ υἱοῦ της, ἔσχυσε καὶ τοῦ ἐψιθύρισε:

— Ἡ ἀράδα τοῦ Μανώλη μου, ποῦ θὰ τόνε πατρέψωμε μὲ μιὰ ὡμορφὴ κοπελιά.

Ὁ Μανώλης εἶχεν ἤδη ἐννοήσει ἀρκετά, ὡς ἐφκνέρωσε τὸ ἐρύθημα τοῦ προσώπου του, ἀλλ' ὅταν ἤκουσε καὶ τὴν τελευταίαν ἐξηγήσιν εἰς ταιαύτην ἀμηχανίαν τὸν ἔφερεν ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἐντροπή, ὥστε ἀπώθησε τὴν μητέρα του λέγων:

— Δὲ θέλω παντριγιές κιόφρησέ με, ναί!

Ἀλλ' ἐνῷ ἤθελε νὰ φανῇ θυμωμένος, προδότης γέλως ἔλαμπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του.

— Δὲ θέλεις λέει; ἀνεφώνησε γελῶν ὁ Σαῖτονικολῆς. Γιὰ ξανάπὲ το, κατεργάρη !

Ὁ Μανώλης ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του καὶ εἶπε μὲ πείσμα, εἰς τὸ ὅποιον ἐχόρευεν ἡ χαρὰ :

— Δὲ θέλω, δὲ θέλω, δὲ θέλω !

— Καλά, μὴ θέλῃς. Ἄφησε νὰ δῇς τὰ κοπελιὰς καὶ τότε τὰ λέμε πάλι.

Ὁ Σαῖτονικολῆς ἦτο κατευχαριστημένος, διότι εἶχε σχηματίσει πεποίθησιν ὅτι ὁ Μανώλης, καὶ νὰ τὸν ἔδιωχναν, δὲν θάφευγε πλέον ἀπὸ τὸ χωριδί. Καὶ εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν του ἐφώναζε πρὸς τὴν νοικοκυράν του νὰ φέρῃ καρτί, καρύδια, ἀμύγδαλα, ὅ,τι καλὸν εἶχαν στὰ πιθάρια. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο θησαυρὸς ἀνεκδότων, ἐνίοτε παρατόλμων, διηγῆθη καὶ τὸ ἀρμόζον εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν. Κάποιος μιὰ φορὰ, διὰ νὰ σώσῃ τὸ γυιό του ἀπὸ κακὰς συναναστροφάς, ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀναθρέψῃ μακρὰν ἀπὸ ἀνθρώπους, σὲν ἐρημὸ πύργῳ. Ὁ νέος ἐμεγάλωσε, ἔγινε ἄνδρας, χωρὶς νὰ δῇ ποτὲ γυναῖκες. Τότε τὸν ἐπῆρε ὁ πατέρας του κέπῃγαν στὴν πολιτεία καὶ τὸν ἐγύρισε δεξιζ' ἀριστερῶ. Ὁ νέος, σὰ μικρὸ παιδί ἀκάτεχο, ἐρωτοῦσε τὸν πατέρα του γιὰ κάθε πρᾶγμα ποῦ βλεπετεῖνε τοῦτο καὶ τεῖνε κείνο. Ὅταν εἶδε καὶ τίς γυναῖκες, ἐξεστάθη καὶ ἀρώτησε τὸν πατέρα του τί ἦσαν. «Αὐτοί, παιδί μου, εἰν' οἱ δαίμονοι», τοῦπε ὁ πατέρας του, γιὰ νὰ τὸν φοβίσῃ, γιὰτ' εἶδε πῶς τοῦκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν. Ὅταν ἐγύρισαν πίσω στὸν πύργῳ των, ὁ πατέρας τοῦ εἶπε : «Ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα ποῦ εἶδες στὴν πολιτεία, γυιέ μου, ποιά σου ἄρεσαν καλλίτερα, γιὰ νὰ σοῦ τὰ φέρω;—Οἱ δαίμονοι, ἀποκρίθηκε ὁ νέος ἀμέσως.

Ὅλοι ἐγέλασαν μὲ τὸ ἀνέκδοτον, διέφυγε δὲ μία ἔκκρηξις γέλωτος καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Μανώλη· καὶ ἐπειδὴ ὅλων τὰ βλέμματα εἶχον στραφῇ πρὸς αὐτόν, ἡ ἀμυχανία του ἐκορυφώθη καὶ συνεστρέφετο ἐπὶ τῆς καθέκτας, ὡς θέλων νὰ τρυπήσῃ τὴν γῆν, διὰ νὰ κρυβῇ μετὰ τῆς ἐντροπῆς του. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμποδίζε ν' ἀναγνωρίζῃ ἐνδομύχως ὅτι εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ νέος ἐκεῖνος. Μήπως καὶ αὐτὸς δὲν θὰ ἐπροτίμα ἓνα δαίμονα ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου; Καὶ ὅμως αὐτὸς καὶ τὸ θάρρος δὲν εἶχε νὰ τὸ ὁμολογήσῃ καὶ, ὅταν οἱ ἄλλοι τὸν ἐνεθάρρουναν, ἔχανεν ἔτι μᾶλλον τὸ θάρρος του.

— Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Μανωλίδης, συνεπέρανεν ὁ Σαῖτονικολῆς. Μᾶς ἐπεθύμησε λέει κῆρθε νὰ μᾶς δῇ. Μὴν τὸν ἀκοῦτε. Ἦρθε νὰ βρῇ τὸ δαίμονά του. Θέλει κιαυτὸς ἓνα δαίμονα.

Αἱ ! αὐτὸ πλέον ἦτο παρὰ πολὺ. Ὁ Μανώλης ὅταν ἤκουσε τὸ συμπέρασμα καὶ τοὺς γέλωτας οἵτινες τὸ ἐπεδοκίμασαν, ὑπὸ τοιοῦτου πανικοῦ ἐντροπῆς κατελήφθη, ὥστε ἀνατιναχθεὶς, ὥρμησεν, ὡς ἐκπτοηθεὶς τράγος, εἰς τὸ «μέσα σπίτι», συναντήσας δὲ τὴν μητέρα του, ἐπανερχομένην μὲ τὸ κρασί, τὴν ἀνέτρεψε καὶ προχωρήσας ἐτρύπωνεν εἰς τὸ βάθος μεταξὺ τῶν πύλων.

Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὅλοι ἔμειναν κατὰπληκτοὶ διὰ τὴν αἰφνιδίαν ἐκείνην φυχὴν. Ἐπειτα ὁ Σαῖτονικολῆς, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ γελάτῃ ὅταν εἶδε τὴν σύζυγόν του ἐγειρομένην ἐπιπόνως, μορφάζονταν καὶ κρατοῦσαν ἔτι τὴν λαβὴν τοῦ θραυσθέντος δοχείου, ἐπλησίχσεν εἰς τὴν μεσόθυραν κέφωναζε πρὸς τὸν Μανώλην :

— Ἐδαιμονίστηκες, μωρέ ;

— Μὲ τσοὶ δαιμόνους ποῦ κάθεσαι καὶ τοῦ λές ! . . . εἶπεν ἡ σύζυγός του μετὰ δυσαρσεχείας.

Ὁ δὲ Μανώλης, ὅστις εἰς τὴν φωνὴν τοῦ πατρὸς του διέκρινεν ἀπειλήν, ἀπήντησεν ἐκ τῆς κρύπτῃς του μὲ παρὰχρονον, ὡς νὰ ἦτο ἕτοιμος νὰ κλαύσῃ!

— Δὲ θέλω νὰ μοῦ λές τέτοια πράγματα, ἀλοιῶς. . .

Ἀλλὰ δὲν συνεπλήρωσε τὴν ἀπειλήν, μὴ τολμῶν πλέον οὔτε νὰ δianoηθῇ ὅτι θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὰ βουνὰ διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πρότερον βίον.

Ὁ Σαῖτονικολῆς τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε πλέον τίποτε περὶ δαιμόνων· τοῦ ὠρίσθη μάλιστα εἰς τὰ κάκαλα τοῦ σκύλου, μὲ τὰ ὅποια, χάριν εὐφημιμοῦ, εἶχεν ἀντικαταστήσει εἰς τοὺς ὅρκους του τὰ «κάκαλα τοῦ κυροῦ του».

Ἐνῷ δὲ ἡ Σαῖτονικολίνα ἐπέπληττε χαμηλοφώνως τὸν ἄνδρα τῆς, διότι τὸ παρὰκαμὲ κιαντὸς μὲ τοὺς χωρατὰδες του κιὰγρίεψε τὸ κοπέλι, ὁ Μανώλης ἐξηλθε μὲ ἥθος διστακτικὸν καὶ φοβισμένον ἐκάθησεν εἰς μίαν ἄκραν κατὰ γῆς, ὅπως ἦτο συνειθισμένος. Κεῖνὴν ἡ καθεκλα εἶχε πολὺ συντελέσει εἰς τὴν ἀμνηχανίαν του· ἐπ' αὐτῆς ἡ ἐντροπή του ἦτο περισσότερον ἐκτεθειμένη εἰς τὰ βλέμματα.

— Καλὰ ποῦ δὲν ἐκάθουντο πρὸς τὴν ὄζω πόρτα, ἐψιθύρισε ἐκ νέου ἡ Σαῖτονικολίνα πρὸς τὸν σύζυγόν της, ἀλοιῶς θάπαιρνε πάλι τὰ ὄρη κύστερα τρέχε νὰ τότε κυνηγᾷς.

Ὁ Σαῖτονικολῆς ἐμειδία μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς γυναικὸς του. Μωρέ, δὲ φεύγει· δὲν ἦρθ' αὐτὸς γιὰ νὰ φύγῃ. Τὸ πρᾶμμα ποῦ τὸν εἶχε τραβήξῃ αὐτὴ τὴ φορὰ στὸ χωριὸ ἦτο πολὺ δυνατὸ, παντοδύναμο. Καὶ ἄλλο ἀνέκδοτον ἀνέβαινε εἰς τὰ χεῖλη του· ἡ ἱστορία ἄλλου ἀφελοῦς βοσκοῦ, ὅστις κατέφυγεν εἰς ἰατρὸν διὰ νὰ τοῦ θεραπεύσῃ παρὰδοξον καὶ ὀχληρὸν νόσημα. Καὶ ἂν δὲν τὸν ἠμποδίζεν ἡ παρουσία τῆς θυγατρὸς του, θὰ τὸ ἔλεγεν, ἀδιαφορῶν ἂν θὰ κατελαμβάνετο ὑπὸ νέου πανικοῦ ὁ υἱός του. Τόσον τὸ ἐπίκαιρον τῆς ἱστορίας τὸν ἐγαργάλιζε.

Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ικανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἤρχισε νὰ διαγράψῃ κατὰ διάνοιαν τὸ σχέδιον τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ τοῦ υἱοῦ του, ἐνῷ ὁ Μανώλης, ἀναθαρρήσας ὀλίγον, ὠμίλει πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ μεταξύ ἄλλων τὸν ἠρώπα ἂν εἶχε ἀσκαλὸν ἓνα κάποιον καλόγερον καὶ ἂν τὸν εἶχε βάλει κι' αὐτὸν στὸ φάλαγγα. Ὁ Σαῖτονικολῆς ἐμελέτα σειρὰν ὅλην ἐξημερωτικῶν μέσων, ἐκ τῶν ὁποίων

τὸ πρῶτον ἦτο νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ ὁ Μανώλης, ὡς ἀνάδοχος, εἰς ἓν βάπτισμα, διὰ τὸ ὅποιον εἶχε δώσει ὑπόσχεσιν.

Τὸ πρῶτ' τῆς ἐπιούσης, μετὰ τὴν λειτουργίαν, δὲν ἐχρειάσθησαν πολλαὶ προσπάθειαι διὰ νὰ πεισθῇ ὁ Μανώλης νὰ κάμῃ μετὰ τοῦ πατρὸς του ἓνα γύρον εἰς τὸ χωριὸ μέχρι τῆς ἀγορᾶς. Ὁ νέος εἶχεν ἀποβάλει τὴν μακρινὴν ποιμενικὴν ἐνδυμασίαν· διὰ νὰ τὸν καλοπιάσῃ δὲ ἡ μητέρα του τὸν ἐνέδυσσε μὲ τὰ καλλίτερα ἐνδύματα τοῦ πατρὸς του, τὰ ὅποια ὅμως τοῦ ἤρχοντο ὀλίγον στενόχωρα, καίτοι καὶ ὁ Σαϊτονικολῆς ἦτο ὑψηλὸς καὶ εὐρωστος.

Οὕτω ἔκαμε τὴν ἐπίσημον ἐμφάνισίν του εἰς τὸ χωριό. Καὶ εἶδामεν ὅποια ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐντύπωσις καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ θαυμασμοῦ ἡ Σπυριδολενιά τὴν ἔτρεψεν εἰς γέλωτα. Τότε ἐκεῖνοι οἵτινες πρὸ μικροῦ εἶδον μόνον τὸν πλήρη ζωῆς ἔφηβον, εἰς τὸν ὅποιον τὰ βουνὰ εἶχον δώσει τὸ ψήλωμα καὶ τὸν ἀέρα τῆς ἐλάτης, διέκριναν παντοῖα κωμικὰ ἐλαττώματα. Ἦτο παρὰ πολὺ ψηλός, τόσον πολὺ, ὥστε νὰ ἐνθυμίζῃ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φαντάσματα φοβερά τῶν ἐρειπίων. Καὶ εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἐνόμιζες ὅτι ἡ κεφαλὴ του ἐζαλίζετο καὶ ἔκανε μίαν κίνησιν τράγου ποῦ ἐτοιμάζεται νὰ κουτουλήσῃ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φωνὴν δὲν εἶχε, καλέ, καὶ τι ἀπὸ τὸ βέλασμα τοῦ τράγου; Ἐπειτα ἦτο κακοζωσμένος, ἀσυστύλωτος καὶ δὲν ἤξευρε νὰ περιπατήσῃ στὸ ἴσωμα, ἀλλὰ συνεκρούοντο τὰ σφυρά του καὶ οἱ πόδες του παρέσυρον καὶ κατεκύλιον τοὺς λίθους τῆς ὁδοῦ, καὶ ἐγίνετο χαλασμός κόσμου. Τί πατούχας! Μέχρι τῆς ἐσπέρας, τὸν ἐγνώριζον ὅλοι σχεδὸν οἱ χωριανοὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ὅσοι τὸν εἶχον ἴδει κατὰ τὴν ἡμέραν ὡμολόγησαν γελῶντες τὴν ἐπιτυχίαν. Αἶ, τὴ διακολαλενιά, ποῦ τὰ βρίσκει! Ὅπως τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, καὶ τῆς Σπυριδολενιάς τὰ ἔργα εὐκόλως ἀνεγνωρίζοντο.

Ὁ Μανώλης πράγματι, ὡς νὰ ἐμάντευσε τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὅποιαν ἔκαμεν εἰς τὰς γυναῖκας τὰς καθημένας ὑπὸ τὴν μεγάλην πλάτανον, ἦτο κατασαστισμένος καὶ ἐφαίνετο ὡς προσπαθῶν νὰ σμικρύνῃ τὸ πελώριον ἀνάστημά του καὶ νὰ κρυφθῇ εἰς τὸν πατέρα του δίπλα. Πρώτην φορὰν ἐξετίθετο εἰς τόσα βλέμματα, διότι, ἔνεκα τῆς ἐορτῆς καὶ τοῦ ὥραίου ἑαρινοῦ καιροῦ, ὅλοι οἱ χωριανοὶ εὐρίσκοντο ἔξω, εἰς τὰ πρόθυρα καὶ ἐπὶ τῶν δωματίων, καὶ ἐφαίνοντο ὡς νὰ εἶχον παραταχθῇ ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἐπίτηδες δι' αὐτόν. Τῶντι δὲ ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐπροκάλει κίνησιν περιεργείας καὶ ὅσαι γυναῖκες εὐρίσκοντο ἐντὸς τῶν οἰκιῶν προσέτρεχον καὶ αὐταὶ νὰ ἴδουν. Τὰ βλέμματα δὲ πρὸ πάντων τῶν γυναικῶν ἐστενοχώρουν τὸν Μανώλην, διότι εἰς αὐτὰς κυρίως ἐπεθύμει νὰ κάμῃ καλὴν ἐντύπωσιν, καὶ εἶχεν ἐλπίζει τοιοῦτον θρίαμβον, ὅταν τὸ πρῶτ' εἶδε τὸν ἑαυτὸν του στολισμένον μὲ τὸ τσόχινον μεϊτανογέλεκον καὶ τὴν κόκκινην ζώνην· τώρα ὅμως ἐνόμιζεν ἐξ ἐναντίας ὅτι ἔκανεν ἀθλίαν ἐντύπωσιν καὶ ὅτι ὅλα τὰ βλέμματα τὰ

ὅποια προσηλοῦντο ἐπ' αὐτῷ τοῦ τὸν ἔσκωπον· ὁ φόβος δὲ οὗτος, ἀντὶ νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπάθειάς του διὰ νὰ φανῇ εὐπρόσωπος, τοῦναντίον τὰς παρέλκε.

Ἐν τούτῳ πανταχόθεν τοὺς ὑπεδέχοντο φιλικοὶ χαιρετισμοί.

— Καλῶς τὰ δέχτηκες ! καλῶς τὰ δέχτηκες ! ἐφώναζαν πρὸς τὸν πατέρα του ἄνδρες καὶ γυναικες.

Ἀπηύθυναν δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν διάφορα φιλοφρονήματα :

— Εἶντα κάνεις, Μανωλιό ; Κα', τουλόγουσου γίνηκες κοντζὰ ντελικανής !

Πότε τῶσυρες τσονὰ μπῶι ;

Περισσότερον ἀπὸ τὸν Μανώλην σαστισμένος ἦτο ὁ σκύλος του, ὅστις τὸν ἠκολούθει ἀπὸ κοντὰ, μὲ τὴν οὐρὰν εἰς τὰ σκέλη, περιδεῆς προσβλέπων τοὺς σκύλους τοῦ χωριοῦ, οἵτινες προσέτρεχον πανταχόθεν, ὅχι διὰ νὰ χαιρετίσωσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ αὐθιῶδους ξένου, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὸ κράτος των, χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειάν των. Καὶ τόσον αἱ λυσσώδεις ἐπιθέσεις των ἐστενοχώρησαν τὸ ταλαίπωρον ζῖον, ὥστε, ἀναγκασθὲν ἔξαφνα νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν μεταξὺ τῶν κνημῶν τοῦ κυρίου του, παρ' ὀλίγον νὰ τὸν ἀνατρέψῃ. Ὁ Σαῖτονικολῆς τοὺς ἀπεδίωκε διὰ λίθων, ἀναγκαζόμενος νὰ διακόπτῃ τὰς ὁμιλίαις τὰς ὁποίας συνῆπτε μὲ τοὺς συναντωμένους· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐνεφανίζοντο ἐξ ἄλλων παρόδων, ἀπὸ τὰς θύρας καὶ τὰ δώματα, ἀενάως πληθυνόμενοι διὰ νέων ἐπικουριῶν. Οὕτω δὲ τὴν πορείαν πατρὸς καὶ υἱοῦ διὰ τοῦ χωρίου συνώδευεν ἡ βοή ἐκείνη τῶν ἀγρίων ὑλακῶν καὶ ἐπήύξανε τὴν σύγχυσιν τοῦ Μανώλη, ὅστις ἀρπύσας πέτρων μεγάλην, τὴν ἔρριπεν ὡς ὄργισμένος Τιτὰν κατὰ τῶν σκύλων. Τάποθαμένα σὰς ! νὰ μᾶσε φᾶτε θέτε ; Ἀλλ' ἀντὶ τῶν σκύλων, ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ ἓνα γέροντα θερμαίνοντα εἰς τὸν ἥλιον τοὺς ρευματισμούς του.

Τὸν δρόμον διέκοπτε, μεταξὺ δύο θορυβωδῶν νερομύλων, ὑψηλὸν μυλαυλάκον, μὲ τοὺς τοίχους σκεπασμένους ὑπὸ βρύων καὶ χόρτων, κρεμασμένων εἰς θυσάνους ἀποστάζοντάς. Καὶ τὸ νερόν, ἀναβρύον μεταξὺ τῶν χόρτων, κατέρρεε μὲ κελαρυσμὸν ἀπειρόφωνον. Ὁ Σαῖτονικολῆς, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του, διῆλθε τρέχων ὑπὸ τὴν βροχὴν τῆς ἀψίδος τοῦ μυλαυλάκου. Ὅταν δ' ἐπέρασαν, εἶδον ὅτι πέντε ἢ ἐξ χανούμισες, ποῦ ἔπλυναν σκυμμέναι πλησίον τοῦ μύλου, εἶχον σταθῆ καὶ τοὺς παρετήρουν, ὅπως ἦσαν εἰς τὸ νερόν, μὲ τὰς ἐσθῆτας ἀνασυρμένας ἄνω τῶν γυμνῶν κνημῶν, μὲ τοὺς λευκοὺς πέπλους ριμμένους ἐπὶ τῶν νώτων καὶ κρατουμένους εἰς τὴν ὀσφύν. Μία μόνον εἶχε σύρει τὸ γιασμαῖκι πρὸς τὸ πρόσωπον διὰ νὰ καλυφθῇ τὰ ὄφθαλμα.

Μιὰ δὲ ἄλλη, μεσόκοπη μὲ γιασμαῖκι δαμασκωτόν, εὗρίσκετο πέραν, εἰς τὸ «πηγάδι», ἀπλώνουσα τὰ πλυμένα της κατὰ σειρὰν ἐπὶ τῶν θάμνων τοῦ μυλαυλάκου· καὶ ἐκεῖθεν ἐφώναζε πρὸς τὸν Σαῖτονικολῆν κάτω :

— Καλῶς τὰ δέχτηκες, γείτονα ; Γυιός σου δὲν εἶνε ὁ ντεληκανής ;

— Γυιός μου, Αἰσὲ χανούμη, ἀπήνητησεν ὁ Σαῖτονικολῆς.

— Νὰ τότε χαίρεσαι.

— Καὶ τουλόγουςου νὰ χαίρεσαι τὰ δικά σου.

Ὁ Μανώλης ὅμως ὀλίγον ἐπρόσεξεν εἰς τὴν φιλόφρονα, ἀλλ' ἡλικιωμένην χα-
νούμισαν. Τὰ βλέμματά του, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδιδε θάρρος ἢ ἀπόστασις, ἐστρέφοντο
κατὰ προτίμησιν πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυλαυλάκου, ὅπου διέκρινε νεαρά καὶ
εὐειδῆ πρόσωπα καὶ ὅπου αἱ ἀνασυρμέναι ἐσθῆτες ἦσαν ἀποκαλυπτικώτεραι διὰ
τὴν περιέργειάν του. Ἐτόλμησε μάλιστα, ἐνῶ ἀπεμακρύνοντο, νὰ στραφῇ καὶ νὰ
παρατηρήσῃ ἐκ νέου. Δι' αὐτὸν ἄλλως αἱ γυναῖκες ἐκείναι δὲν ἦσαν ὅπως αἱ ἄλλαι,
διότι ἦσαν τούρκισες.

Ἀλλὰ καὶ τὰ λαθραῖα βλέμματα τὰ ὁποῖα ἔρριπτε πρὸς τὰς ὁμοθησκούς
του γυναῖκας δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον φλογερὰ καὶ ἀχόρταγα. Καὶ μία χήρα, ὠρι-
μος, ἥτις ἐδέχθη κατὰστηθα ἓνα τοιοῦτον πιστολισμὸν, ἀνετινάχθη :

— Πῶς ξανοίγει ! φωτιὲς βγάνουνε τὰ μάτια του !

Ἰδὼν αὐτὴν ὁ Σαῖτονικολῆς, μεταξὺ ἄλλων γυναικῶν, τὴν ἐχαίρετῃσε φρι-
δρῶς μακρόθεν καὶ τὴν ἠρώτησε τί ἤθελε στὴν ξένη γειτονείᾳ, διότι τὸ σπῆτι
τῆς ἦτο στὴν ἄκρῃ τοῦ χωριοῦ. Καὶ τί μαθαίνει ἀπὸ τῆ θυγατέρα τῆς τὸ
Μαρούλι, ποῦ ἦτο στὴ χώρα. Νὰ μὴ τύχῃ καὶ τὴν κρατήσουν ἐκεῖ μέσα. Δόξα
σοι ὁ Θεός, τὸ χωριὸ εἶχε γαμπροὺς καλλίτερους κι' ἀπὸ τῆ χώρα. Καὶ διὰ νεύ-
ματος ἔδειξε τὸν Μανώλην, ὑπομειδιῶν.

Ἐνῶ δὲ ἀπεμακρύνοντο, ἐπληροφόρει τὸν υἱὸν του ὅτι ἦτο ἡ χήρα ἡ Ζερβού-
δαινα, μιὰ ὀλίγον ἐλαφρόμυαλη, «παρακούζουλη», ὅπως τὴν ἔλεγε, τῆς ὁποίας
ἡ κόρη εὐρίσκετο ἀπὸ τινος καιροῦ εἰς τὸ Κάστρο, πλησίον μιᾶς θείας τῆς. Ὁ
Σαῖτονικολῆς ἠγάπα νὰ τὴν πειράζῃ, καί, ἂν τὴν συνήντα εἰς τὸν δρόμον, θά-
λεγε τοῦ Μανώλη νὰ τῆς φιλήσῃ τὸ χέρι, ὡς σεβασμίας τάχα γραίας, διότι φο-
βερὰ ἐπειράζετο ὅταν ἔβλεπεν ἀμφισβητούμενην τὴν ἄλλως λίαν ἀμφισβητήσιμον
νεότητά της.

Μετά τινας ἀκόμη ἐφόδους τῶν σκύλων, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Μανώλης ἔχασε
μέρος τῆς βράκας τοῦ ἀποσχισθέν, ὁ δὲ σκύλος του μέρος τοῦ αὐτιοῦ του, ἐφθασαν
εἰς τὸ Τσαρσί, τὴν ἀγορὰν τοῦ χωριοῦ, μικρὰν ὁδὸν λιθόστρωτον, εἰς τὸ κέντρον
τῆς τουρκικῆς συνοικίας, με' μαγαζιά ἐκατέρωθεν, τὰ ὁποῖα σχεδὸν ὅλα ἦσαν
κυριολεκτικῶς παντοπωλεῖα, δηλαδὴ καφενεῖα, καπηλεῖα, μαγειρεῖα, μπακά-
λικά καὶ ὑφασματοπωλεῖα ἐν ταῦτῳ.

Ἡ κίνησις ἐδῶ ἦτο τὸσον ζωηρά καὶ τὸσος ὁ θόρυβος, ὥστε τὰ ἔχασεν ἐντε-
λῶς ὁ Μανώλης, οὕτινος αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἦσαν τὸσον περιορισμέναι, ὥ-
στε δὲν ἐγνώριζε πολλὰ μέρη τοῦ χωριοῦ καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸ Τσαρσί, ἀλλ'
εἶχε μίαν ἀόριστον ιδέαν ὅτι ἐκεῖ ἦσαν τὰ θαυμάσια τοῦ ἀγνώστου πολιτισμοῦ,
τὸν ὁποῖον περιελάμβανε μία ἄλλη ιδέα, ἀκόμη περισσότερον ἀόριστος καὶ
περισσότερον θαυμασία, ἡ «χώρα». Τόσον δὲ ἦτο παρεσκευασμένος ὑπὸ τῆς

φαντασίας του να ἴδῃ ἐξαιρετικὰ πράγματα, ὥστε ὅλα τοῦ ἐφάνιντο μεγάλα καὶ θαυμάσια· καὶ οἱ ἑκατὸν ἢ τὸ πολὺ διακόσιοι ἄνθρωποι, οἵτινες ἐκινούντο εἰς τὸν χώρον ἐκεῖνον, τοῦ ἑκαμὴν ἐντόπῳ χιλιάδων. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλει καὶ ἡ ποικιλία ἣν ἔδιδεν εἰς τὸ θέαμα ἡ ἀνάμειξις τῶν Τούρκων, γερόντων μὲ σαρίκια μεγάλα, τσιμπούκια καὶ παπούτσια κόκκινα ἢ μαῦρα, ἀφήνοντα γυμνάς τὰς κνήμας, καὶ νεωτέρων μὲ φέσια τυνησιακά, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον περιέβαλε λεπτόν στρόφιον, συγκρατοῦν τὴν ὀγκώδη κυανὴν φούνταν. Οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν τελευταίων εἶχον τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς χριστιανούς ὑπόδυσιν, στιβάνια ἀπλᾶ ἢ τσαρδίνια σχιστά, σφιγγόμενα δι' ἱμάντων, ὥστε νὰ προσαρμόζωνται τελείως εἰς τὴν κνήμην. Τὰ διακρίνοντα κυρίως τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς ἦσαν τὰ ζωηρὰ καὶ ἀνοικτὰ χρώματα τοῦ ἱματισμοῦ. Καὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν πολλοὶ περιέβαλλον τὸ φέσι μὲ μανδῆλι, ἀλλὰ σκοτεινοῦ μᾶλλον χρωματισμοῦ. Ἐκ τῶν γερόντων ὅμως ἱκανοὶ ἐφόρου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς «πετσέταν» λευκὴν, ἥτις μόνον κατὰ τὸ δέσιμον διέφερεν ἀπὸ τὸ σαρίκι. Ὁ Μανώλης μάλιστα ἐνθυμεῖτο μίαν λεπτομέρειαν περιέργον, τὴν ὁποίαν εἶχε παρατηρήσει εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κάμποσοι ἐκ τῶν γεροντοτέρων τούτων εἶχον, ὅπως καὶ ἐκ τῶν τούρκων πολλοί, ξυρισμένην τὴν κεφαλὴν, ἀφίνοντες εἰς τὴν κορυφὴν μικρὸν θύσανον, τὸν λεγόμενον «περτσέν». Καὶ φαίνεται ὅτι εἰς παλαιότερους χρόνους ἦτο πολὺ γενικωτέρα ἡ κόμμωσις αὕτη.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς διακρίσεως τοῦ ἱματισμοῦ, ὑπῆρχε καὶ ἄλλη διαφορὰ μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, βεβητέρα αὕτη, συνισταμένη εἰς τὸ ἥθος τὸ ὁποῖον ἔδιδεν εἰς τοὺς Τούρκους τὸ συναίσθημα ὅτι ἦσαν οἱ κύριοι, ὅχι μὲν ἀπόλυτοι καὶ ἀχαλίνωτοι, ὅπως πρὸ τοῦ 21, ἀλλὰ πάντοτε διατηροῦντες τὴν ὑπεροχὴν ἣν ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἐξουσία, καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν ἣν εἶχον ἐκ παραδόσεως.

Καὶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἦσαν μὲν οἱ πρὸ τοῦ 21 ῥαγιάδες, εἶχον ὅμως ἀκόμη ὅπωςδὴποτε τὸ συναίσθημα τοῦ θέσει ὑποδιεστέρου, καὶ τοῦ συναισθήματος τούτου ἡ ἀντανάγκασις ἐφάνετο εἰς τὴν φυσιογνωμίαν αὐτῶν, ὅσον καὶ ἂν ᾔθελον νὰ τὴν κρύψωσιν. Ἐκ τῆς γενεᾶς, ἥτις εἶχε γνωρίσει τοὺς «μαύρους χρόνους τῆς σκλαβιάς», ἔζων ἀκόμη τόσον πολλοί, ὥστε νὰ δίδουν καὶ εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τῆς νεωτέρας γενεᾶς κατὰ τι ἀπὸ τὴν κατῆφειαν καὶ τὴν συστολὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μολοντοὶ αὐτοὶ πάλιν ἦσαν οἱ πρῶτοι τολμήσαντες νὰ ἐξεγερθῶσι κατὰ τοῦ φοβεροῦ δεσπότη καὶ παρρασχευάσωσιν εἰς τοὺς νεωτέρους τὴν σχετικὴν ἀνεσιν τὴν ὁποίαν εἶχον. Χάρις εἰς τὸ θάρρος τῶν ῥαγιάδων ἐκείνων, οἱ νεώτεροι ἐγνώρισαν ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν ἀήττητοι, ὅπως ἐξ ἄλλου χάρις εἰς τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν αὐτῶν, ὁ Τούρκος ἔμαθε νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ φοβῆται τὸν Ῥαγιά. Καὶ ὅμως δύο ἢ τρεῖς ἐκ τῆς γενεᾶς ἐκείνης ἐξηκολούθουν ἀκόμη μὲ παράδοξον ἐπιμονὴν νὰ φοροῦν τὴν μαύρην πετσέταν, τὴν ὁποίαν

οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ὑπεχρεωμένοι πρὸ τοῦ 21 νὰ φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των εἰς ἔνδειξιν δουλικῆς ὑποταγῆς καὶ ταπεινώσεως. Ἰσως ὁμως ἤθελον οὕτω νὰ δίδουν εἰς τοὺς νεωτέρους ζωηροτέραν τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς των, ἵνα καὶ τὸ μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων μεταδίδωσιν εἰς αὐτοὺς ἀσπονδώτερον καί, ὅπως ἦτο εἰς τὴν ἰδικήν των ψυχὴν, ἀκοίμητον.

Πράγματι δὲ ὁ Σαῖτονικολῆς, δείξας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἑνὰ ἐκ τῶν γερόντων ἐκείνων, ὅστις διήρχετο στηριζόμενος ἐπὶ βακτηρίας, τοῦ ἐπιθύρισε μὲ φωνὴν σοδαράν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπάλλετο ἡ ἐκδίκησις :

—Θωρεῖς πῶς ἦσανε ντυμένοι στὰ μαῦρα οἱ Χριστιανοὶ τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς, γιὰ νὰ μὴ τσοῖ σκοτόνουν οἱ Τούρκοι;

Ὁ Μανώλης, ἂν ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν θρησκείαν ἐλάχιστα πράγματα, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ὁμως ἐγνώριζεν ἀρκετά, ὥστε νὰ ἐννοῇ αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἄλλως ἦσαν εἰς τὸ αἶμά του, ὅπως ἦσαν εἰς τὸ αἶμα ὅλων τῶν Κρητῶν. Μὲ τὸ γάλλο τῆς μητρὸς του εἶχε θηλάσει τὸ μῖσος καὶ τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τόση ἦτο ἡ συγκίνησις καὶ ἡ ἐκθάμβωσις του, ὥστε δὲν ἤκουε. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἄλλως προσείλκυσε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἡ ἐμφάνισις ἑνὸς Τούρκου, ὅστις πρῶτ' πρῶτ' εἶχε παραβῇ τὴν ἐντολὴν τοῦ Μωάμεθ, καὶ κλονούμενος διήρχετο τὴν ἀγοράν, προσπαθῶν ἐκ διαλειμμάτων νὰ λάβῃ στάσιν ἡρωϊκὴν. Εἰς ἐκάστην δὲ τοιαύτην ἀπόπειραν, ἀνεφώνει μὲ νυσταλέαν καὶ τραυλίζουσαν φωνήν :

—Εἶμαι ἄντρας ἐγώ, μωρέ!... παλληκάρι!... Μὰ τὸ νοῦρι τοῦ Μουχαμέτη, εἶμαι καὶ φαίνομαι!

—Πρᾶμμα ποῦ φαίνεται, κολαούζη δὲ θέλει. Εἶσαι ὁ καλλίτερος ἄντρας τοῦ χωριοῦ, Δερβίς ἀγᾶ, τοῦ ἔλεγον ἐκατέρωθεν γελῶντες οἱ χωριανοί, οἵτινες ἦσαν συνειθισμένοι νὰ τὸν βλέπουν σχεδὸν καθ' ἐκάστην εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἐγνώριζον δὲ ὅτι ἦτο ὁ ἀβλαβέστερος τῶν μεθύσων.

—Ἐνν χωριὸ τὸ μαρτυρᾷ, Ρωμηοὶ καὶ Τούρκοι... πῶς εἶμαι παλληκάρι, εἶπεν ὁ Δερβίς ἀγᾶ· καὶ ἐνθουσιασθεὶς ἐπροχώρησε, προσπαθῶν νὰ τραγουδήσῃ:

Ἡ μπόρμπερη κι' ὁ κουμπαγᾶς νὰ ψᾶν τὸν περτσέ μου,

Ἄν ἴσω· καὶ δὲ σάγαπῶ, σγουρὲ βασιλικέ μου.

Καὶ ἀδιακόπως κατεγίνετο ν' ἀνυψῶν ἑὶς τὸν ὄμον τὴν πλατεῖαν χειρὶδα τοῦ ὑποκαμίσου του, διὰ νὰ φαίνεται ἀρειμανιώτερος.

Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἀγορᾶς ἐσχηματίζετο μικρὰ πλατεῖα, ὅπου ἦσαν τὰ ἰδιαιτέρα καφενεῖα τῶν Τούρκων, τὸ τζαμί μὲ μιναρὲν ἡμιτελῆ, καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ κρήνη μεγάλη μὲ καυκία σιδηρᾶ, κρεμάμενα δι' ἀλυσίδων, διὰ νὰ πίνουν οἱ διαβάται. Ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ πίνουν μὲ τὰ τάσια ἐκεῖνα τῶν Τούρκων, «γιὰ νὰ μὴ μαγαρίσουν».

Ὁ Σαΐτονικολῆς ἐπληροφόρησε χαμηλοφώνως τὸν υἱόν του ὅτι τὸ τζαμί ἦτον ἄλλοτε ναὸς τοῦ Μιχαήλ Ἀρχαγγέλου, τὸν ὁποῖον, ὅπως καὶ πολλὰς ἄλλας ἐκκλησίας, κατέλαβον διὰ τῆς βίας οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Κρήτην. Ἐπειτα τοῦ ἔδειξε τὸν Μουδέρην, ὅστις συνεκέντρωνεν εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν ἐξουσίαν διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν τῆς ἐπαρχίας καὶ δι' ὀλίγων ζαπτιέδων ἢ γραμμένων, μωαμεθανῶν καὶ χριστιανῶν, ἐτήρει τὴν τάξιν. Ὁ Μουδέρης ἦτο Τουρκαλθανὸς ἐκ τῶν ἀπομεινάντων ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἡ σιδηρᾶ διοίκησις τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ κατάρθρωσε τότε τὴν δαμάσῃ τοὺς Τουρκοκρητικούς καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν ἐν Κρήτῃ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ἄνθρωπος· ἀλλ' ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὅμως καὶ ἐκ τοῦ συγχρωτισμοῦ του μετὰ τῶν Τούρκων τῆς Κρήτης ἔγινε φανατικὸς καὶ διώκτης τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐφαίνετο ἀκολουθῶν καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεώς του, ἥτις, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Χριστιανούς προνόμια κατὰ τὸ 1858, ἐφρόντιζε τώρα νὰ τὰ ἐκμηδενίσῃ.

Ὁ Μουδέρης ἐκάθητο εἰς τὴν μικρὰν ὑπόστεγον αὐλὴν τοῦ τζαμιοῦ μετὰ τοῦ Ἰμάμη κ' ἐκάπνιζον τὰ μακρὰ των τσιμπούκια, ὁμιλοῦντες εἰς γλῶσσαν ἐλληνικὴν, τὴν ὁποίαν ἐκαρύκευον μὲ τουρκικὰς λέξεις.

Ἀπὸ τῆς θέσεως ἐκείνης ὁ Μουδέρης ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ δι' ἑνὸς βλέμματος σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ χωρίον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖθεν ἀρχόμενον καὶ ἀπλούμενον εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς τουρκικῆς συνοικίας, ἐξετείνετο ἔπειτα ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ βουνοῦ, εὐρὺ καὶ φαειδρὸν, ὡς γελαστὸν πρόσωπον, ἐν μέσῳ πλαισίου ἐξ ἐλαίωνων καὶ δασῶν καταρρύτων. Σειρὰ δένδρων ὑψηλῶν, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὡς ἀνάβαινοντα πρὸς τὰ ὄρη, ἠκολούθουν τὸν μακίανδρον τὸν ὁποῖον διέγραφε καταρρέων διὰ τοῦ χωρίου ὁ «ποταμός», ῥυαῖ ἀστείρευτος, δίδων τὴν κίνησιν εἰς πέντε νερομύλους. Ἐπὶ τῶν δωμάτων ἐφαίνοντο ὅμιλοι ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, φαιδροὶ εἰς τὸ ἱλαρὸν φεγγοβόλημα τοῦ ἑαρινοῦ ἡλίου, περιάγοντες τὸ βλέμμα εἰς τὴν εὐδαίμονα κοιλάδα τὴν ἀνοιγομένην κάτω πρὸ τοῦ χωριοῦ, ὅπου τοὺς συσκότους κήπους καὶ τοὺς βαθεῖς ἐλαϊῶνας διεδέχετο σμαραγδίνη θάλασσα σπαρτῶν, σχηματιζομένη εἰς ἄβακα θαυμασίον ὑπὸ τῶν διασταυρουμένων διωρύγων, δι' ὧν ἔφευγον, ὡς ἀργυροὶ ὄφεις διολισθαίνοντες εἰς τὴν πρασινάδα, τὰ ὕδατα τῶν ῥυάκων καὶ τῶν ἀμετρήτων πηγῶν. Ἐκεῖθεν τὸ βλέμμα, ἀκολουθοῦν σειρὰν διαδοχικὴν λόφων καὶ κοιλάδων ὄρειων, ἔφθανε κάτω μακράν, ὅπου παραπέτασμα βουνῶν ὑψηλότερον ἐσχίζετο, σχηματίζον τὸ Φαράγγι, εἰς τὸ στόμα τοῦ ὁποῖου διεγέλα μία ἰδέα θαλάσσης, μία λεπτοτάτη ταινία τοῦ Λιθικοῦ πελάγους. Πρὸς δυσμὰς δέ, εἰς τὸ ὀπισθεν τῶν βουνῶν κενὸν τὸ ὄμμα ἐμάντευε τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα τῆς Μεσαρᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μεμονωμένος ἀνυψοῦτο εἰς τὴν ἀοριστίαν ἐλαφρᾶς ομίχλης ὁ Κόφινας, βουνὸν μονοκόρυφον, ὅπου, κατὰ τινὰ προφητεῖαν

ἀποδιδομένην εἰς κάποιον Δανιὴλ ἀσκητὴν, ἔμελλε νὰ κολυμβήσῃ μοσχάρι στὸ αἶμα, κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης.

Ἀπὸ τὴν κοιλάδα καὶ ἀπὸ τὸ χωριό, ἀπὸ ὅλον ἐκεῖνον τὸν περίκλειστον, ὡς καλιάν, χώρον ἀνεδίδετο εἰς τὴν φωτοπλήμμυραν τοῦ ἡλίου καὶ εἰς τὴν μυστικὴν ἁρμονίαν τοῦ βόμβου τῶν ὑδάτων καὶ τῶν ἐντόμων μίᾳ χαρὰ ζωῆς, μετὸν θόρυβον τῶν ἀνθρώπων συνδιαλεγομένων ἀπὸ δώματος εἰς δῶμα, μετὰς φωνὰς τῶν γυναικῶν αἵτινες ἐκάλουν τὰ τέκνα των ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ χωριοῦ, μετὰ ἄσματα, μετὰ τοὺς μηχανοὺς τῶν βοῶν καὶ τῶν δραγατῶν τὸ βυκάνισμα, μετὰ τοὺς συριγοὺς τῶν κοσύφων καὶ τῶν ἀηδόνων τὸ κελᾶδημα. Ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ ἄνθρωπος ὅτι εἰς τὸ εἰδύλλιον ἐκεῖνο ἐνήδρευε μῖσος θανάσιμον μεταξύ δύο λαῶν, τοὺς ὁποίους ἐχώριζεν ἡ θρησκεία, ἀλλ' ὅχι καὶ ἡ καταγωγή καὶ οἵτινες εὐκαιρίαν ἐζήτουν ν' ἀλληλοφραγωθοῦν.

Ἀφοῦ οὕτω περιήγαγεν εἰς τὴν ἀγορὰν τὸν υἱὸν τοῦ Ὁσαϊτονικολῆς, κατέληξαν εἰς τὴν Καφεταρίαν τοῦ Σμυρνιοῦ. Ἡ καφεταρία μόνον κατὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα διέφερεν ἀπὸ τὰλλα μαγάζια τοῦ Τσαρσιοῦ. Ἦτο μικρὸν ὑπόγειον, μετὰ στανιδένιους καναπέδες γύρω, μετὰ ῥάφι ὑψηλότερον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐκτεθειμένα διάφορα ἐμπορεύματα, μετὰ καθέκλες χωρὶς ἐρεσίνωτον, «κούτουλες», μετὰ ζάκι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν παρατεταγμένοι ναργιλέδες καὶ φιάλαι καὶ ἡ μακρὰ τενεκεδένια ἀντλία, διὰ τῆς ὁποίας ἦντλει τὰ ποτὰ ἐκ τῶν βαρελιῶν ὁ κάπηλος δι' εἰσπνοῆς. Εἶχεν ἡ καφεταρία ὅμως καὶ ἄλλο διαμέρισμα, συνεχόμενον, διὰ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἀνώγειον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ξενῶν καὶ ὅπου κατέφευγον οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ πίνουν κρυφίως.

Ὁ κφεπὼλης, νέος βραχύσωμος, μετὰ πρόσωπον ἀγχίνουν, ζωηρὸς καὶ ἀκίνητος, εἶχε ζήσει ἐπὶ τινα ἔτη εἰς Σμύρνην, διὸ καὶ ὠνομάσθη Σμυρνιός. Ἐπανεληθὼν ἐκεῖθεν μετὰ ὀλίγα χρήματα καὶ μετὰ πολλὴν νοημοσύνην, ἐπεδόθη εἰς τὸ πολυποίκιλον ἐμπόριόν του. Γνωρίζων δὲ νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν φιλοποσίαν καὶ τὴν ματαιοδοξίαν τῶν Τοῦρκων, ἐπνιγεν, ὡς κώνωπας, εἰς τὸν οἶνον, τὰ κτήματά των. Τόσον ὑποχρεωτικὸς ἦτο, ὥστε ὅταν οἱ πελάται του ἀγάδες δὲν εἶχον πλέον χρήματα νὰ τοῦ δίδουν, τοὺς ἐδάνειζε μετὰ τόκον διὰ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ δαπανοῦν καὶ ν' ἀποκτηνοῦνται διὰ τῆς μέθης. Δὲν ἐφοβεῖτο δὲ νὰ χάσῃ τὰ δανειζόμενα, διότι εἶχε ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν σχεδὸν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν τοῦ Μουδέρη. Πράγματι ὁ σκαιὸς ἐκεῖνος Ἀλθάνος εἶχε γοητευθῇ ὑπὸ τῶν περιποιήσεων καὶ τῆς πανούργου γλώσσης τοῦ Σμυρνιοῦ, ὥς δέ, ὡς ἐψιθυρίζετο, καὶ ὑπὸ τῶν εὐκολιῶν τὰς ὁποίας μόνος αὐτὸς ἐγνώριζε νὰ παρέχῃ εἰς ἕνα Μουδέρη, ὅστις ἠγάπα τὸν οἶνον, ἀλλὰ καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὴν κατάκρισιν τῶν φανατικῶν ὁμοθηρήσκων του. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι εἶχον σαγηνευθῇ ὑπὸ τῶν κολακευτικῶν καὶ ὑποχρεωτικῶν τρόπων τοῦ Σμυρνιοῦ. Δι' αὐτὸν ὅλοι ἦσαν ἀγάδες καὶ μπέηδες, ἀκόμη καὶ ὁ Μεβλούτης ὁ σαγματοποιός,

Διὰ τὰ διευκολύνῃ τὰς ἐργασίας του ὁ Σμυρνιὸς, ἐπληρώνετο καὶ εἰς εἶδη, ἀνταλλάσσω τὸν οἶνον καὶ τὴν ῥακὴν μὲ ἔλαιον, τὰ ὑφάσματα μὲ σῖτον, τὰς ῥέγγας καὶ τὸν βακκαλὸν μὲ τυρόν, τὰς βελόνας μὲ αὐγά, τὰ ὅποια ἔψηνεν εἰς τοὺς ξένους του, ὡς αἰετὶ παρουσάζετο ἀνάγκη νὰ κάμῃ καὶ τὸν ξενοδόχον.

Ἄλλ' ἡ δραστηριότης του δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἀσχολίας. Κατὰ τὰς καθημερινὰς οἱ Χριστιανοί, ἀσχολούμενοι εἰς τὰς ἐργασίας των, δὲν μετέβαινον εἰς τὴν ἀγοράν. Ἐκ τῶν Τούρκων εἶνε ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ ἦγον διηνεκῇ ἀργίαν καὶ διήρχοντο τὴν μὲν ἡμέραν παίζοντες δάμαν καὶ τάβλι, τὴν δ' ἐσπέραν καθήμενοι σταυροπόδι ἐπὶ τῶν σανιδένιων καναπέδων τῶν καφενεῶν, καπνίζοντες καὶ διηγούμενοι συμβάντα τοῦ πολέμου ἢ τῶν «καλῶν χρόνων», ὡς ἀπεκάλουν τὴν πρὸ τοῦ 21 ἐποχὴν, τερπόμενοι μὲ αἰσχρὰ πολλάκις ἀνέκδοτα ἢ μυθικὰς ἱστορίας, ὅποια ἡ ἱστορία τοῦ ἱκτροῦ Λουκμάν, Φάουστ μωαμεθανοῦ, ὅστις δὲν ἐθεράπευε μόνον, ἀλλὰ καὶ κατεσκεύαζεν ἀνθρώπους. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι εἶχον ἰδιαιτέρα καφενεῖα καὶ εἰς τὰ Χριστιανικὰ μετέβαιναν μόνον διὰ νὰ εὑρουν ὅ,τι δὲν εὑρίσκον εἰς τὰ δικά των, τὸν οἶνον. Τὰς καθημερινὰς λοιπὸν ὁ Σμυρνιὸς ἤνοιγεν ἐπὶ τινὰς ὥρας τὴν καφεταρίαν, ὅσον ἤρκει διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς πελάτας του, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ὥρας ἐπότιζε τὰ δένδρα του καὶ ἐκαλλιέργει τοὺς ἀγρούς του. Ἐνῷ δὲ εἰργάζετο, ἐσκέπτετο πολλάκις ὅτι δὲν ἐγίνοντο ἐπαναστάσεις μόνον μὲ τὰ τουφέκια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς δικέλλας καὶ τὰ κλαδευτήρια, μὲ τὸν πῆχυν καὶ μὲ τὴν ὀκάν. Καὶ ἡ φιλοπονία τῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης, καθ' ὃν χρόνον οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Τούρκων ἐσήποντο εἰς τὴν ἀργίαν καὶ τὴν ἀβελτηρίαν, ἦτο ἐπαναστάσις, χρονία μάλιστα ἐπαναστάσις, ὑπονομεύουσα τὴν τουρκοκρατίαν, βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀδιακόπως καὶ ἀσφαλῶς. Τρανὴν δὲ τούτου ἀπόδειξιν εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21, τὰ καλλίτερα καὶ τὰ πλεῖστα τῶν κτημάτων τοῦ χωριοῦ ἀνῆκον εἰς Τούρκους, διὰ τῆς βίβας κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποκτηθέντα. Ἐπειτα ὅμως, ὅταν ἔπαυσε τὸ δίκαιον τῆς βίβας καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἐξησφάλισαν μικράν τινα δικαιοσύνην ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως, κατώρθωσαν διὰ τῆς ἐργασίας νάνακτῆσωσι μέγα μέρος τῆς γῆς, ἐκτοπίζοντες βαθμὴδὸν τοὺς Τούρκους, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς, μὴ ἔχοντες πλέον περιουσίαν καὶ μὴ δύναμενοι νὰ ζῶσιν, ὅπως ἄλλοτε, ἐκ τῶν κόπων τῶν ῥαγιαδῶν, εἶχον ἀρχίσει νὰ μετακινεῖσθαι εἰς τὴν πόλιν. Οὕτω δὲ ἐνῷ ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ὀλιγόστευε καὶ ἐξηυτελίζετο βαθμὴδὸν, ὁ χριστιανικὸς τοῦναντίον ἠύξανε κατ' ἀριθμὸν καὶ δύναμιν. Ὁ δὲ Σμυρνιὸς προέβλεπεν ὅτι πολὺ ταχέως θ' ἀνεστρέφοντο οἱ ὅροι, καὶ οἱ Τούρκοι, εἰς τὰ κτήματα τῶν ὁποίων ἐργάζοντο μέχρι τοῦδε οἱ Χριστιανοί, ὡς ἐργάζεται ἢ ὡς συμμισατόροι, θὰ εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀποδώσουν τὰ ἴσα, γινόμενοι ἐργάται καὶ ὑπόμισθοι τῶν πρώην ἐργατῶν καὶ τῶν πρώην δούλων.

(Ἀκολουθεῖ)